

TAMPEREEN YLIOPISTO

Nina Karlsson

MITEN MINUSTA TULI VALOKUVAAJA

Nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetin rakentuminen

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

KARLSSON, NINA: Miten minusta tuli valokuvaaja. Nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetin rakentuminen.

Pro gradu -tutkielma, 65 s., 1 liites.

Tiedotusoppi

Lokakuu 2014

Tämä Pro gradu -tutkielma tarkastelee nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetin rakentumista. Tutkimuksen tavoitteena on monipuolistaa käsityksiä valokuvaajan ammatillisen-identiteetin jäsennyksistä ja pohtia, miten nuoren valokuvaajan identiteetti rakentuu ja mitkä ovat ammatti-identiteetin kipupisteet.

Tutkimuksen metodologisena näkökulmana on etnometodologia ja Harvey Sacksin kategorisointeja koskevat teoretisoinnit sekä narratiivinen tutkimus. Kategorioiden avulla selvitetään ammatti-identiteetille annettavia merkityksiä. Narratiivisen lähestymistavan kautta tutkimuksessa päästään käsiksi niihin keinoihin, joilla valokuvaajan ammatillista identiteettiä rakennetaan ja tuotetaan valokuvaajan uran varhaisvuosina.

Tutkimuksen aineisto koostuu viiden alle 30-vuotiaan suomalaisen valokuvaajan teemahaastattelusta. Kaikki haastateltavat ovat tehneet valokuvausalan opintoja ja työskennelleet joko sanoma- tai aikakauslehdille. Haastateltavien ammatillisuus rakentuu siten käytännön työn ja opintojen kautta.

Tutkimuksesta käy ilmi, että nuoren valokuvaajan ammatillinen identiteetti on herkkä ja henkilökohtainen. Vahvaksi valokuvaajaksi kasvaminen näyttäisi edellyttävän tavoitteiden asettamista, henkilökohtaisten arvostusten tutkimista ja omien rajojen tunnistamista. Nuorten valokuvaajien ammatti-identiteetissä näyttäisi olevan jokin erityinen vaatimus omaehtoisuudesta ja sitoutuneisuudesta. Valokuvaajan ammatti-identiteetti määrittyy jokaisessa vuorovaikutustilanteessa ja omaa ammatillista identiteettiä tarkastellaan usein suhteessa kollegoihin. Alan sisältä tuleva palaute, koulutus ja positiivinen kokemus tulevaisuudesta tukevat nuoren valokuvaajan ammatillisen identiteetin rakentumista. Jännitteitä ammatillisen identiteetin rakentumiseen aiheuttaa valokuvaajien työllisyysnäköymien epävarmuus.

Asiasanat: identiteetti, ammatti-identiteetti, kategoria, etnometodologia, narratiivisuus, valokuvaaja

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TEOREETTINEN TAUSTA	3
2.1 TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYKSET	3
2.2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA	3
3 IDENTITEETTI	5
3.1 IDENTITEETTI: ARKINEN, PSYKOLOGINEN, KULTTUURINEN JA AMMATILLINEN TASO	5
3.1.1 <i>Identiteetti arkikielessä</i>	5
3.1.2 <i>Juuret psykologiassa</i>	6
3.1.3 <i>Nykykeskustelu ja Stuart Hall</i>	7
3.1.4 <i>Ammatillinen identiteetti</i>	9
3.2 IDENTITEETIT NARRATIIVEINA	10
3.3 IDENTITEETIT PERFORMANSSINA.....	13
3.4 KÄSITTEEN PROBLEMATIIKKA	14
4 TUTKIMUKSEN METODOLOGIAA	15
4.1 TEEMAAHAASTATTELU AINEISTOKERUUMETODINA.....	15
4.2 ETNOMETODOLOGINEN TUTKIMUSPERINNE.....	16
4.2.1 <i>Kategoriat tutkimuksen kohteena</i>	16
4.2.2 <i>Identiteetit ja kategoria-analyysi</i>	19
4.1 NARRATIIVINEN ANALYYSI – TARINA TODELLISUUDEN VÄLITTÄJÄNÄ	20
5 AINEISTO	22
5.1 HAASTATTELUT	22
5.2 HAASTELTAVIEN ESITTELY	24
6 ANALYYSI – KATEGORIOITA JA KERTOMUKSIA	25
6.1 MITEN MINUSTA TULI VALOKUVAAJA -TARINAT	25
6.2 VALOKUVAAJAN AMMATTI-IDENTITEETTI.....	31
6.3 AMMATILLISEEN IDENTITEETTIIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	35
6.3.1 <i>Muuttuva työ</i>	36
6.3.2 <i>Palaute</i>	40
6.3.3 <i>Tilanteet</i>	43
6.3.4 <i>Koulutus</i>	48
6.3.5 <i>Työ vahvan ammatti-identiteetin edellytyksenä</i>	49
6.3.6 <i>Muut kuvaajat – vertailua ja tukea</i>	52
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
8 LOPUKSI	59
LÄHTEET	61
LIITE 1	66

1 JOHDANTO

Vakituinen palkkatyö on valokuvaajalle harvinaista. Alan keskustelut pyörivät journalismin kriisipuheen ja media-alan epävarman työtilanteen ympärillä. Muuttuva ala vaatii valokuvaajaa venymään visuaalisuuden monitaituriksi tai jonkin tietyn aihealueen erityisosajaksi. Valokuvaajan työympäristö ja osaamisen vaatimukset uudistuvat, joten nuoren valokuvaajan ammatillinen kasvutarina saa uusia muotoja.

Tämän tutkimuksen keskiössä on nuoren valokuvaajan ammatillisen identiteetin rakentuminen. Kun tarkastelemme ammatillisuutta, tulemme väistämättä kysymykseen identiteeteistä. Ammatti-identiteetti on yksi aikuisen ihmisen keskeisistä identiteetin alueista. Ammatti-identiteetti ei ole valmis kokonaisuus, vaan se on aina luotava itse (Hänninen, 2006, 191). Tosin ammatti-identiteetti odottaa aina myös sisään astumista.

Haastattelututkimuksen keinoin selvitän, mitä nuoret valokuvaajat ammatti-identiteetillä ymmärtävät ja mihin identiteettikategorioihin he asettuvat. Tavoitteena on monipuolistaa ymmärrystä ammatillisen-identiteetin jäsennyksistä ja tunnistaa erilaisia identiteettejä sekä pohtia, miten nuoren valokuvaajan identiteetti rakentuu ja mitkä ovat sen kasvun kipupisteet.

Ihminen sijoitetaan samanaikaisesti moneen eri kategoriaan. Samaa henkilöä voidaan kutsua valokuvaajaksi, toimittajaksi, yrittäjäksi ja opiskelijaksi. Missä ammatissa työskenteleekään, käydään jatkuvaa määrittelykamppailua siitä, millainen on alalla hyväksytty ammatti-identiteetti. Ammatti-identiteetin käsitteen taustalla voidaan ajatella olevan jokin kulttuurinen ideaali tai malli, jota vasten omaa ammatti-identiteettiä peilataan. Tämä tutkimus tarkastelee jotakin hyvin arkipäiväistä ja koko ajan läsnä olevaa. Ammatti-identiteetin käsitykseen liittyy paljon itsestänselvyyksiä. Sen purkaminen ja tarkasteleminen tarkoittaa siis lähelle katsomista.

Valokuvaajan ammatillisen identiteetin ja hänen ottamansa valokuvan suhde on erityinen. Jokainen otettu valokuva kertoo paitsi kuvauskohteestaan myös kuvan ottajasta. Siksi ammatillisen identiteetin tutkimus menee hyvin henkilökohtaiselle alueelle. Nelli Palomäki kirjoittaa opinnäytetyössään *Muotokuvan epämuokavuudesta* itsestään osana ottamiaan kuvia. Palomäki kysyy, entä jos kuva itsestämme epäonnistuu? Vaikka Palomäki viittaa kysymyksellään kuvauskohteen epävarmoihin tuntemuksiin kuvaustilanteessa, kenties voimme yhtä lailla pohtia, onko epäonnistunut kuva epäonnistunut kuva sekä kuvauskohteesta että valokuvaajasta?

(Palomäki, 2013, 18–19.) Tarkoittaako pieleen mennyt kuva väistämättä ammatillista epäonnistumista?

Henri Cartier-Bressonin (1952) mukaan kaikissa saman valokuvaajan ottamissa valokuvissa on havaittavissa samankaltaisuutta. Valokuvaaja pyrkii kuvattavan persoonaa etsiessään ilmentämään myös itseään (Cartier-Bresson, 1952, 90).

Ajatus luo kiehtovan jännitteen ammatti-identiteetin ja valokuvan välille. Valokuvan voidaan siis ajatella kasvavan sen ottajan identiteetistä. Ammatillinen identiteetti asettuu ainakin osittain osaksi persoonallista minää. Näemme valokuvassa aina jotain valokuvaajan maailmankuvasta, asenteista ja arvoista. Kuvat ilmentävät paitsi valokuvaajan henkilökohtaisia työskentelytapoja myös laajempia kulttuurisia jäsennyksiä.

Mietin pitkään, miksi olen kiinnostunut muiden ihmisten identiteetikertomuksista. Mikä toisen ihmisen elämäkertomuksissa viehättää? Tutustuessani identiteettejä käsittelevään kirjallisuuteen törmäsin tutkija ja dosentti Hannu L.T. Heikkisen (2003) pohdintoihin samaisesta aiheesta. Narratiivisuuteen perehtynyt Heikkinen kertoo liikuttuneensa vanhan Radiomafian ohjelmasta *Miten minusta tuli minä*, sillä ”vaikka nuo elämäntapahtumat ovat erilaisia kuin omani, niissä on riittävä määrä samuutta, joka vie minut matkalle jonnekin; taakse, syvälle” (Heikkinen, 2003, 106). Tässä tutkimuksessa haluan nostaa esiin näitä ainutlaatuisia ja kiehtovia ammatillisia kasvutarinoita, jotka ovat yhtä aikaisesti niin yksityisiä ja yleisiä. Ne muistuttavat meitä jostakin tutusta.

Tämä tutkimus on kahden tutkimusmetodin sovellettu yhdistelmä: tutkimuksen metodologisena näkökulmana on Harvey Saksin (ks. esim. 1972; 1992) kategorisointeja koskevat teoretisoinnit ja narratiivinen tutkimus. Luvussa kaksi esittelen tutkimuskysymykset ja käyn läpi tutkimuksen teoreettista taustaa. Kolmannessa luvussa avaan tutkimuksen avainkäsitteen, identiteetin, monitasoisuutta ja problematiikkaa. Käyn läpi identiteetin käsitteen historiaa ja nykykeskustelulle ominaisia piirteitä. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen metodologiaa. Viidennessä luvussa esittelen tutkimuksen aineiston. Kuudes luku on tutkimuksen analyysivaihe. Tutkimuksen loppupohdintaa edeltää tutkimuksen johtopäätökset.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Tutkimusongelma ja -kysymykset

Pro gradu -työni tutkimuksellinen pääongelma on nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetin muodostuminen, siis ammatillinen kasvutarina. Tutkimuksen kautta saan tietoa siitä, miten nuoret valokuvaajat rakentavat ammatti-identiteettiään nykyisessä työympäristössä. Tutkimukseni osaongelmien hahmottamisen kautta pyrin saamaan vastauksia kysymykseen ammatti-identiteetin rakentumisesta. Etsin tutkimusaineistosta vastausta erityisesti seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä tekijät vaikuttavat nuoren valokuvaajan ammatillisen identiteetin rakentumiseen?
2. Mitkä asiat vahvistavat tai horjuttavat valokuvaajan ammatillista identiteettiä?
3. Millainen (identiteetti)kategoria valokuvaaja on?

Tutkimuskysymyksiin etsin vastauksia etnometodologisviritteisen kategoria-analyysin keinon. Kulttuurisesti opittujen kategorioiden tunnistaminen osoittaa, miten asioiden kategorisointi muuttaa toimintaa ja millaisia seurauksia kategorioiden käytöllä on. Esimerkiksi, mitä kulttuurisesti jakamiamme merkityksiä tiettyjen kategorioiden käyttö nostaa esiin? (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 18–19.) Mainittuja varsinaisia tutkimuskysymyksiä tukevat kategorioita koskevat alakysymykset. Nämä yksityiskohtaisemmat kysymykset esittelen luvussa Kategoriat tutkimuksen kohteena.

Tässä tutkimuksessa erilaiset narratiivisuuden ulottuvuudet asettuvat lomittain. Tutkimuksen aineisto on olemassa haastateltavien kertomuksina. Näiden narratiivien kautta haastateltavat tuottavat omaa ammatillista identiteettiään. Analyysivaiheessa tiivistän haastateltavien puheesta narraatioita, joita sitten tarkastelen identiteettien tuottamisen näkökulmasta. Narratiivisuus on siis tässä tutkimuksessa sekä aineiston piirre että lähestymistapa.

2.2 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Empiirisen tutkimukseni kohteena on ihminen osana sosiaalista ympäristöä merkityksiä tuottavana toimijana, jonka identiteetti muuttuu ja rakentuu vuorovaikutuksessa. Tutkielmani teoreettiset juuret ovat Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (1994, alkuperäinen teos julkaistu 1966)

sosiaalisessa konstruktivismissa, toisin sanoen tiedon ja todellisuuden sosiaalisessa rakentumisessa.

Berger ja Luckmann pyrkivät käsittämään mahdollisimman laajasti sen ympäristön, jossa ihmisten kaikki arkinen toiminta tapahtuu. Tästä näkökulmasta arkista, inhimillistä tietoa tutkitaan suhteessa sen yhteiskunnalliseen taustaan ja rakentumiseen. (Berger & Luckmann, 1994, 13.) Kuten myöhemmin tarkemmin esittelemäni etnometodologinen tutkimussuuntaus, myös Bergerin ja Luckmannin (1994) tiedonsosiologia painottaa juuri arjen tapahtumia ja ihmisen roolia arkisessa todellisuudessa. Berger ja Luckmann asettavat tutkimuksensa keskiöön jokapäiväisen elämismaailman. Sittenkin muun muassa narratiivisuuden tutkijat ovat olleet kiinnostuneita tiedon sosiaalisesta rakentumisesta.

Yksi tutkimukseni lähtökohdista on kategoria-analyysiä soveltava teos *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit* (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012). Teoksen jäsenysten taustalla vaikuttaa voimakkaasti etnometodologian pioneerin sosiologi Harvey Sacksin (ks. esim. 1972; 1992) kehittämä jäsenyyuskategorisoinnin analyysi (englanniksi MCA). Palaan tähän tarkemmin luvussa *Tutkimuksen metodologiaa*. Kirjoittajat käsittelevät myös laajemmin etnometodologista perinnettä ja sosiaalista konstruktionismia. Konstruktionismin lähtökohdaksi on ajatus tiedon rakentumisesta aikaisemman tiedon ja kokemusten varaan (Heikkinen, 2003, 187). Myös narratiivisen tutkimuksen erilaiset suuntaukset kuuluvat tähän metodiperheeseen. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 10–11.)

Tässä tutkimuksessa rakennan siltaa sosiaalisen konstruktionismin, etnometodologian ja narratiivisen tutkimusotteen välille. Nämä näkökulmat ovat tutkimuksessa täydentämässä toisiaan. Tutkimukseni on puolistrukturoitu haastattelututkimus, jonka empiriseen aineistoon paneudun etnometodologisviritteisen kategoria-analyysin keinoin. Luen haastattelumateriaalia narratiivisesta näkökulmasta, jolloin paneudun identiteetin tuottamisen näkökulmiin. Pohdin, millainen on nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetti ja mikä siihen vaikuttaa. Tutkin, millaisena valokuvaajan kategoria tulee haastattelupuheessa esiin, millaisista näkökulmista ammatti-identiteettiin liitettävät kategoriat kumpuavat ja millaisia identiteettikertomuksia haastattelupuheessa tuotetaan.

3 IDENTITEETTI

Avainkäsitteinä tutkimuksessani ovat identiteetti, kategoriat ja narratiivisuus. Käsitteiden voidaan ajatella viittaavan samaan tutkimukselliseen merkityskenttään, jossa todellisuus nähdään kielen ja tarinoiden kautta rakentuvana. Valitut käsitteet ovat näin tukemassa toisiaan. Identiteetin käsitteen teoriataustan olen jakanut tämän tutkimuksen kannalta kiinnostaviin tulkintoihin identiteeteistä ja käsitteen historian kannalta merkittäviin teoretisointeihin.

3.1 Identiteetti: Arkinen, psykologinen, kulttuurinen ja ammatillinen taso

Identiteetin käsitteen juuret ovat filosofiassa ja psykologiassa, toisin sanoen ihmisen olemassaolon ja mielen tutkimuksessa (Aro, 1996, 38). Identiteetin käsitettä tavataan käyttää hyvin erilaisissa tutkimuksellisissa yhteyksissä (Erikson, 1968, 15). Tämän tutkimuksen näkökulman selkiyttämiseksi jaan identiteetin käsitteen karkeasti neljään tasoon. Tasot jakautuvat identiteetin arkiseen, psykologiseen, kulttuuriseen ja ammatilliseen puoleen.

Jaottelu ei ole hallitseva tapa käsitteellistää identiteettiä sitä koskevissa tutkimuksissa, mutta koen jaottelun olevan perusteltu keino hallita identiteetin käsitteen mutkikkuutta ja monitasoisuutta. Tekemäni jaottelu osoittaa identiteetin käsitteen monimerkityksellisyyden, ja muun muassa sen, miten käsitteen historia osana yhtenä psykologian tärkeimpänä jäsenyyksenä ihmisen persoonallisuudesta vaikuttaa myös ammatillisen identiteetin tutkimukseen.

Seuraavaksi esittelen, mitä identiteetin käsitteen eri tasot pitävät sisällään. Etenen käsitteen historiasta, sen nyky-keskustelun merkittävimmän teoreetikon Stuart Hallin kautta tutkimukseni kannalta merkittävimpään tasoon, eli identiteetin ammatilliseen puoleen. Lopuksi otan esille vielä identiteetin narratiivisen ja performatiivisen luonteen.

3.1.1 Identiteetti arkikielessä

Jaottelun ensimmäinen taso viittaa siis (1) identiteetin *arkiseen* puoleen, eli kaikkeen siihen identiteettipuheeseen, joka diskursiivisesti ilmenee meille arjessa. Koska käsite voidaan ymmärtää osin intuitiivisesti ilman akateemisen kirjallisuuden taustoitusta, jokaisella meistä on jokin käsitys siitä, mitä identiteetillä voidaan tarkoittaa.

Identiteetti saa harvoin tarkkoja määritteitä arkikielessä, joten aina ei voida olla varmoja siitä, mitä käsitteellä milloinkin tarkoitetaan. Ihmiset tuottavat puhetta identiteetistään jatkuvasti kertoessaan itsestään: identiteettipuheella rakennetaan kuvaa omasta identiteetistä ja tehdään erontekoja muihin identiteetteihin. Arkikielessä identiteetin käsitteen voidaan ajatella usein viittaavan jokseenkin pysyvään käsitykseen itsestä. Toisaalta identiteetti voidaan käsittää myös vaihtuvaksi käsitykseksi siitä, miten ymmärrämme esimerkiksi opiskelukollegamme. Tämän tutkimuksen etnometodologisesta painotuksesta johtuen kiinnostuksen kohteena on se, miten ihmiset tekevät ymmärrettäväksi sosiaalista todellisuutta ja rakentavat identiteettiään juuri arkisessa todellisuudessa, eli miten he kuvailevat itseään ja muita.

3.1.2 Juuret psykologiassa

Toisen identiteettitasoa voidaan ajatella olevan käsitteen (2) *(kehitys)psykologinen* puoli. Tieteellisen tutkimuksen kentällä ensimmäiset minän rakentumista koskevat teoriat paikannetaan usein psykoanalyysin kehittäjään, Sigmund Freudiin. Ensimmäisenä identiteetin käsitteen – sellaisena kuin sen nykyään ymmärrämme – esitteli psykologi Erik H. Erikson toisen maailmansodan jälkeen (Fadjukoff, 179). Erikson on sittemmin vaikuttanut voimakkaasti identiteetin käsitteeseen jäsenyyksiin etenkin psykologiassa (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006, 34).

Erikson käsittelee identiteetin rakentumista psykososiaalisen kehitysteorian näkökulmasta: identiteetti liittyy ihmisen psyykkisiin ja sosiaalisiin seikkoihin. Teorian juuret ovat psykoanalyysissä ja Erikson (1968; 21, 24, 91, 209) nojaakin useasti Freudin teoretisointeihin. Vaikka Eriksonin teorian perusta on Freudin psykoseksuaalinen suhtautuminen persoonallisuuden kehitykseen, Erikson tekee teoriassaan eroa myös freudilaisuuteen: Eriksonille ihmisen persoonallisuuden kehitys jatkuu läpi elämän. (Kroger, 2004, 16.) Eriksonin psykososiaalista teoriaa voidaan ajatella yhtenä esimerkkinä juuri persoonallisesti painottuneesta identiteettitulkinnasta, jonka sivuaminen auttaa paikantamaan identiteettikeskustelun juuria.

Eriksonin identiteettiteorian lähtökohtana on ajatus erilaisista kehitystehtävistä, joita yksilö kohtaa eri elämänvaiheissa. Nämä kehitystehtävät voivat asettaa haasteita ja vaatia yksilön identiteettiä muuttumaan. Erikson (1968) hahmottaa yksilön minän kehitystä kahdeksan kehityskriisin kautta, jotka tarjoavat pohdittavaa eri elämänalueiden kokemuksellisiin ulottuvuuksiin. Erilaisten

kehitystehtävien ja kriisien myötä yksilön identiteetti kehittyy siten vaiheittain. Identiteettikriisit liittyvät tiettyihin yksilön kehitysvaiheisiin: Eriksonin mukaan olemme oppineet ajattelemaan identiteettikriisejä vahvasti osaksi nuoruutta ja varhaisaikuisuutta. (Erikson, 1968, 91–141, 17.)

Eriksonille (1968, 159) identiteetin rakentuminen onkin laaja prosessi, johon vaikuttavat yksilön kaikki aiemmat kehitysvaiheet. Itse keskityn ammatillisen identiteetin rakentumiseen vaikuttaviin tekijöihin työuran alkuvaiheessa. Juuri varhaisaikuisuuden identiteettien haurauden ja ikään yleisesti liitettävien identiteettikriisien vuoksi haluan tutkia nuorien valokuvaajien ammatti-identiteettien rakentumista.

3.1.3 Nykykeskustelu ja Stuart Hall

Identiteettiä koskevat jäsennykset perustuvat nykykeskustelussa paljolti kulttuurintutkija Stuart Hallin (1932–2014) käsityksiin. Hän on ollut yksi viime vuosikymmenten vaikutusvaltaisimpia kulttuurista identiteettiä käsittelevän teorian kehittäjiä (Lehtonen, 1999, 6).

Halliin nojaaminen lähteenä ohjaa tutkimustani väistämättä kohti kulttuurintutkimuksellista perinnettä, ja huomio siirtyy identiteettien (3) *kulttuuriseen* tasoon. Kulttuurintutkimus ei ole yhtenäinen suuntaus, vaan se on eri tieteiden välistä toimintaa. Se on “sulatusuuni”, joka tutkii kulttuuria sekä materiaalisena että symbolisena toimintana, jokapäiväisenä yhteiskunnallisena todellisuutena. Kulttuurintutkimus tapahtuu rajalla: se on akateemisen ja ei-akateemisen maailman välissä ja tasapainoilee eri akateemisten oppialojen puristuksessa. (Lehtonen, 1994.) Kulttuurintutkimuksesta kirjoittaneen Pertti Alasuutarin (1994, 32) mukaan kulttuurintutkimusta voidaan kutsua *risteysasemaksi*, jossa erilaiset tutkimussuuntaukset kuten sosiologia, kirjallisuustieteet ja tiedotustutkimus yhdistyvät. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on Stuart Hallin (1999) identiteettiä koskeva teoria. Siten tutkimus paikantuu osin brittiläiseen kulttuurintutkimukseen.

Yhteiskuntateorioiden kentällä väännetään jatkuvasti peistä identiteetin määritelmästä. Hallin mukaan “Identiteetti muodostetaan siinä epävakaassa pisteessä, missä “ääneen lausumattomat” subjektiviteettia koskevat tarinat tapaavat historian ja kulttuurin kertomukset” (Hall, 1999, 11). Keskustelu identiteettikriisistä on osa modernien yhteiskuntien suurta muutosprosessia, jossa

ennen sosiaalista todellisuutta stabilisoineet niin kutsutut vanhat identiteetit ovat rappeutumassa. (Hall, 1999, 19.)

Valistuksen subjekti, sosiologinen subjekti ja postmoderni subjekti muodostavat Hallin (1999, 21) kolmiosaisen historiallisen jäsennyksen varsin erilaisista identiteetin käsityksistä, jotka myötäilevät yhteiskunnallista ja sosiaalista kehitystä. Hallin jaottelu on karkea, ja sitä tuskin voidaan lukea tarkkarajaisena määritelmänä. Jäsentely auttaa kuitenkin tutkijaa tunnistamaan identiteettien tutkimuksen erilaisia näkökulmia.

Valistuksen aikana ihmiskäsitys perustui vahvasti oletukseen yksilön järkevyydestä. Tämä vaikutti olennaisesti myös silloiseen identiteetikäsitykseen, jossa ihminen miellettiin järkeväksi ja toimintakykyiseksi ajattelijaksi. Valistuksen identiteetikäsitys muotoutui siis käsitykselle individualistisesta subjektista, jonka identiteetti kehittyi koko elämän ajan *auki pysyen kuitenkin olemukseltaan samana*. Siten valistuksen aikana identiteetin ajateltiin rakentuvan hiljalleen juuri jatkuvuuksien kautta. (Hall, 1999, 21.)

Hall (1999) kuvaa sosiologisen subjektin rakentuneen puolestaan minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Näiden kahden välisen dialogin myötä rakentuva vuorovaikutukseen perustuva identiteetti on myös sosiologian klassinen ajatus identiteettien rakentumisesta, jossa yksilön identiteetti on kasvanut kiinteässä yhteydessä omaan kulttuuriin. Sosiologisen subjektin identiteetti muokkaantui erilaisten ulkopuolelta tarjottujen maailmojen ja roolien avulla. (Hall, 1999, 22.)

Huomattavasti moninaisempaa ja mutkikkaampaa identiteetin rakentuminen on Hallin (1999) mukaan postmodernille subjektille. Identiteetti saa uusia määritelmiä ja piirteitä myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat osaltaan identiteetin rakentumiseen: aiemmin vakaasta identiteetistä tulee hajanainen ja identiteetti koostuu monista, jopa yhteen sopimattomista ja toisilleen ristiriitaisista identiteeteistä. (Hall, 1999, 19–23.) Postmodernin subjektin aikana ehyt ja ajallisesti yhtenäinen identiteetti näyttää olevan mahdotonta saavuttaa. Identiteetit eivät enää rakennu elämän jatkuvuuksien kautta. Postmodernisteille identiteetit näyttävät olevan aina keskeneräisiä, epäjohdonmukaisia ja hajanaisia.

Identiteetin määrittelypyrkimyksissä tuntuu myöhäismoderneissa yhteiskunnissa korostuvan ennen kaikkea se, miten identiteetti on jatkuvassa liikkeessä, prosessissa, ja kaikki yritykset määritellä tai

lyödä lukkoon sen olemusta epäonnistuvat identiteetin liukuessa tarttumisolottuvuuden ulkopuolelle. Hall toteaaikin, että identiteetti sijaitsee siirtymissä (Hall, 1999, 11): Identiteetistä tulee postmodernissa elämismaailmassamme ”liikkuva juhla”. Identiteetti muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä (Hall, 1999). (Hall, 1999, 22 – 23.)

Vaikka Hallin mukaan yksilön ehyt ja yhtenäinen identiteetti on harhaa, identiteetti voi vaikuttaa yhtenäiseltä, jos onnistumme kehittämään sopivan “minäkertomuksen” itsestämme. (Hall, 1999, 23.) Tässä tutkimuksessa tuon myöhemmin esiin sen, miten identiteetille tuotetaan jatkuvuutta juuri narratiivien kautta. Vaikka postmodernissa identiteettikäsitelyssä korostuu identiteettien hajanaisuus, voimme ajatella, että tarvitsemme myös jatkuvuuden ja pysyvyyden aspekteja identiteettiimme.

Hallin identiteetin jäsenysten lisäksi nojaan tutkimukseni identiteettikäsitelyssä Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2012) *Kategoriat, kulttuuri ja moraali -teoksen* tapaan käsitteellistää identiteettiä. Teoksen identiteetin määritelmää voidaan pitää varsin laajana: identiteetillä tarkoitetaan kaikkea sellaista, millaiseksi *henkilö on kuvattavissa ja neuvoteltavissa* (Suoninen, 2012, 89). Identiteetin rakennustyö on siis käynnissä jatkuvasti. Koska *Kategoriat, kulttuuri ja moraali -teoksen* fokus on identiteettitutkimuksen sijaan pikemminkin kategoria-analyysissä, identiteettien rakentuminen tapahtuu heille etenkin kategorisoinnin kautta. Kun kategorisoimme ympärillämme olevia asioita ja ihmisiä, tulkitsemme ympäröivää maailmaa ja rakennamme identiteettiämme. Suoninen (2012, 90) tiivistää identiteetin ei vain elämänkaareissa kehittyväksi asiaksi, vaan jatkuvasti erilaisten kielellisten tuotettujen kategorioiden kautta rakentuvaksi ilmiöksi. (emt. 89–90.) Palaan tähän identiteettikäsitelyyn myöhemmin luvussa *Kategoriat* tutkimuskohteena.

3.1.4 Ammatillinen identiteetti

Nykyisessä yhteiskuntakulttuurissa työllä on merkittävä ihmisen identiteetin rakentumiseen vaikuttava voima. Siispä tässä tutkimuksessa identiteeteille johdetaan vielä neljäs identiteetin ulottuvuus, (4) identiteetin ammatillinen taso. Jokaisen on käsiteltävä ajatusta identiteetistä ja ammatillisesta identiteetistä, mutta mitä oikeastaan *ammattillisuus* on ja mistä se kasvaa?

Eri aikoina ammatillista identiteettiä on käsitteellistetty eri tavoin. Jälkimodernien yhteiskuntien kokemien muutosten myötä identiteetti käsitetään nyt jatkuvuuksien sijaan hajautuneeksi,

tilanteesta toiseen muuttuvaksi (Hall, 1999, 22). Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006, 45) toteavat ammatillisen identiteetin viittaavan laajimmillaan yksilön omakohtaiseen suhteeseen yhteiskunnalliseen toimintaan ja työnjakoon. Työurien katkonaisuus ja työn muuttuminen yrittäjämäisemmäksi edellyttävät yksilöllisesti rakentunutta identiteettiä, josta on tullut koko työuran mittainen tehtävä. Vaikka työelämä ei tarjoa juurikaan ennustettavuutta, ammatillisen identiteetin rakentuminen edellyttää yksilön kannalta aina tiettyä jatkuvuutta. (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006, 26–28.) Se on hankala yhtälö vahvan ammatillisen identiteetin rakentumiselle.

Media-alan vakituisten rekrytointien vähentyessä yhä useamman valokuvaajan työ muuttuu yrittäjämäisemmäksi. Pärjätäkseen on osattava tehdä itseään näkyväksi ja oman työn markkinoiminen on välttämätöntä. Postmodernina aikana työtä määrittää yksilöllisyys, itsenäisyys ja erityisyys (Laulainen, 2005, 96). Liukuminen vakituiselta palkkalistalta yksityisyrittäjäksi vaatii valokuvaajalta tietoisuutta omasta ammatillisesta identiteetistä.

Ammatillisen identiteetin ajatellaan yleensä muotoutuvan siellä, missä ammattilaiset toimivat: erilaisissa työyhteisöissä ja yhteiskunnallisissa tilanteissa. (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006, 27, 41.) Tässä tutkimuksessa ammatillisella identiteetillä tarkoitetaan ennen kaikkea käsitystä itsestä ammatillisena toimijana. Tällä toimijalla on erilaisia tavoitteita, uskomuksia ja arvoja suhteessa omaan työhön ja kollegoihin.

Valokuvaajaksi ryhtyvä rakentaa käsitystä itsestään erilaisten tarjottujen roolien, ihanteiden ja odotusten ristipaineessa. Ammatillisesta identiteetistä käydään neuvottelua koko työuran ajan, eikä ammatti-identiteetti tule koskaan valmiiksi. Pitkän uran tehneiden sijaan nostan tutkimuksessani esille työurallaan ensiaskelia ottavien nuorien valokuvaajien tunteita ja ajatuksia. Tutkimushenkilöiden ammatillisen identiteetin kasvutarina on vasta alussa. Uskon, että nuorten ammatillisten kertomusten avaaminen on mielekästä, sillä juuri työuran alkuvaiheessa itseä koskevia arvoja ja ihanteita rakennetaan.

3.2 Identiteetit narratiiveina

Lähestyn identiteettejä käsittelevää haastatteluaineistoani narratiivisesta näkökulmasta: koko tutkimusaineistoni on olemassa eräänlaisina narratiiveina. Narratiivista lähestymistapaa tuntuu

yhdistävän kiinnostus ihmisten kiehtoviin tarinoihin ja kokemusten merkityksellistämiseen. Haastattelut ovat kuin näytteitä haastateltavan elämästä, mutta ne eivät kuitenkaan ole sama asia kuin haastateltavan ihmisen identiteetti. Tutkijana saan kuulla vain yhden version haastateltavan identiteetistä.

Kerrottu tarina tuottaa jo itsessään merkityksiä valokuvaajan ammatti-identiteetistä. Kertomukset ammatti-identiteetistä voivat parhaimmillaan eheyttää nuoren ammatillisista identiteettiä (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006, 42). Narratiivisen lähestymistavan avulla pääsen käsiksi niihin keinoihin, joilla omaa ammatillista identiteettiä merkityksellistetään uran varhaisvaiheessa.

Kuten identiteetin, myös narratiivin käsite on monitasoinen. Narratiivin käsite kiinnostaa tutkijoita laajasti muun muassa filosofian, kirjallisuustieteiden, psykologian ja yhteiskuntatieteiden aloilla (Heikkinen, 2003, 184) ja siten se on saanut usein toisistaan poikkeavia painotuksia (Tolska, 2002, 21). Käsite narratiivisuus tulee englannin kielestä, jossa substantiivi *narrative* tarkoittaa tarinaa ja verbi *narrate* kertomista (Heikkinen, 2003, 185). Etenkin seuraavaksi esittelemäni Anthony Giddens (1991) ja Jerome Bruner (1987) ovat vaikuttaneet voimakkaasti tarinallisuuden tutkimukseen. Myös muun muassa Dan McAdams on tutkinut, miten tarinallisuutta voidaan käyttää oman minuuden tulkinnassa (McAdams, 1993, 1995).

Tutkimusmateriaalista on mahdollista lukea erilaisten valokuvaajien identiteettikertomuksia, jossa kuvaillaan oman elämänkaaren tapahtumia. Syntyy kertomus, jota jokainen muotoilee haastattelun aikana. Tutkija Laura Aro kirjoittaa identiteettikertomuksien luonteesta ja lainaa Guy A.M. Widdershovenia: ”Identiteettikertomus on haastatteludiskurssissa muotoutuvaa minäainesta välittävää, identiteettispesifiä, kerrontaa ja sen eri tasojen koherenssia tai tämän puutetta.” Identiteettikertomus on siis kertomus minuudesta, ja se viittaa kaikkeen puheeseen, jossa identiteettiä tai minää ylipäätään ilmaistaan. (Widdershoven, 1993: Aro, 1996, 51–52.) Haastatteluaineistoni on tästä narratiivisesta näkökulmasta tietystä erityisessä tilanteessa kerrottu kertomus tiettyä tarkoitusta (haastattelua) varten.

Myös brittiläinen sosiologi Anthony Giddens (1991) paneutuu identiteetin narratiiviseen puoleen ja yhteiskunnalliseen muutokseen modernista kohti myöhäismodernia. Identiteetin käsitteen rakentumisen taustalla voidaan hänen mukaansa nähdä yhteiskunnalliset muutokset. Giddens (1991, 33) toteaa nykyaikaan kohdistuvien yhteiskunnallisten muutosten hajottavan yksilön ympärillä olleet vanhat perinteet. Siten identiteetistä tulee Giddensille jokapäiväisessä

vuorovaikutuksessa rakentuva narratiivinen projekti. Käsitteet refleksiivisyys ja minä-identiteetti (*self-identity*) ovat tärkeä käsitepari hänen tarinallisuuden teoriassaan. Minä-identiteetillä Giddens viittaa ihmisen ymmärrykseen itsestään. Tämä käsitys asettuu suhteessa omaan elämäntarinaansa, josta tuotetaan kertomuksia. Identiteetti ei Giddensin mukaan siis synny itsestään, vaan identiteettiä ylläpidetään koko elämän ajan refleksiivisen toiminnan keinoin. Identiteetti edellyttää jatkuvasti uusiutuvaa itse tuotettua narratiivia omasta elämästä. (1991, 32, 52–55.)

Vuonna 1987 ilmestyneen *Life as Narrative* -artikkelin kirjoittaja psykologi Jerome Bruner on yksi tarinallisen tutkimuksen merkittäviä teoretikkoja. Bruner (1987) viittaa Giddensin tapaan identiteettien rakentuvan itselle ja muille kerrotuissa omaelämäkerrallisissa tarinoissa. Brunerin mukaan kulttuurisesti muotoutuvat kognitiiviset ja kielelliset prosessit ohjaavat sitä, miten kerromme itsestämme ja lopulta meistä tulee niitä elämäkertoja, joita kerromme itsestämme (Bruner, 1987, 15).

Brunerin teoretisoinneissa painottuu ihmisen mahdollisuus olla itse aktiivinen kokemusten rakentaja. Elämä tarinana -metaforalla (*life as narrative*) Bruner viittaa ajatukseen, jonka mukaan *tarina jäljittelee elämää, elämä jäljittelee tarinaa* (Bruner, 1987, 13). Tiivistäen kyse on siitä, että Brunerin narratiivisuutta koskevissa teorioissa elämä itsessään nähdään jo tarinana, narratiivina. Kun Bruner (1987) korostaa narratiivisen teorian todellisuutta rakentavaa voimaa, Giddensin (1991) identiteettinäkemysessä tuntuu puolestaan painottuvan yhtäältä yksilön mahdollisuus ja toisaalta vastuullisuus omassa identiteettiprojektissa.

Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006) kannustavat ammatti-identiteeteistä kiinnostunutta tutkijaa tutustumaan narratiiviseen lähestymistapaan. Ammatillisten minä-tarinoiden kertominen voi heidän mukaansa “auttaa konstruoimaan ammatillista minuutta varsinkin murros- ja muutokohdissa sekä ammatillisen minän muotoutumisen varhaisvaiheissa, kun suhde työhön ja ammattiin on vielä hauras”. (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006, 42.) Siksi haluankin keskittyä juuri nuorten ammattilasten pohdintoihin. Olenhan itsekkin nuori, ja kokenut sen, miten merkittävää aikaa ammatillisen identiteetin kannalta valokuvaajan uran varhaisvuodet ovat.

3.3 Identiteetit performanssina

Identiteetti-käsitettä tarkentavan kappaleen lopuksi otan esille vielä yhden identiteetin puolen, performatiivisuuden. Haluan nostaa esiin usein sukupuolentutkimuksessa käytetyn performatiivisuuden käsitteen, sillä tutkimukseni koehaastattelun havaintojen perusteella, huomasin, että joskus valokuvaajan ammatti-identiteettiä on esitettävä.

Feminismin teoretikko Judith Butler kirjoittaa teoksessaan *Bodies that matter* (1993) ja *Gender Trouble* (Alkuteos 1990, suomennettu 2006) identiteeteistä feministisen politiikan ja sukupuolen kontekstissa. Performatiivisesta sukupuolikäsityksestään tunnetun Butlerin mukaan myös identiteetillä voi olla performatiivinen luonne. Vaikka Butlerin kiinnostuksen kohteena on sukupuolenmuodostus ja sukupuolijakoa määrittelevät käytännöt suhteessa identiteetin rakentumiseen, voidaan Butlerin teoretisointeja pitää identiteettien jatkuvuuden ja sen herkkyyden tarkastelun kannalta kiinnostavina. Butlerin mukaan identiteetti rakentuu aina performatiivisesti puheessa ja teoissa (Butler, 2006, 80). Identiteetti voidaan ikään kuin pukea päälle. Mutta miten identiteettiperformanssia voidaan ajatella tuotettavan ammatillisen identiteetin rakennusprosessissa?

Ammatillisen identiteetin omaksuminen vaatii työelämän alkuvaiheessa usein ponnisteluja. Sen sijaan, että valokuvaaja kannattelisi omaa vahvaa ammatillista identiteettiä työelämän ensimmäisistä päivistä alkaen, hän saattaa tukeutua johonkin valmiiseen, tarjolla olevaan ammatti-identiteettiin. Valokuvaajan ammatti-identiteetti voi vaatia omaksumaan tietynlaisen sosiaalisesti hyväksytyyn roolin, jonka säännöillä kuvaaja toimii.

Vaikka tämän tutkimuksen kohteena ei ole identiteetin käsitteen vallan aspektit tai käsitteen poliittisuus, Butlerin esiin nostaminen ohjaa ajattelemaan identiteettiä myös poliittisena kysymyksenä. Valokuvaajan ammatti-identiteetti on myös poliittisesti kiinnostava, sillä valokuvaaja käyttää aina valtaa tallentaessaan ympäristöään ja taistelllessaan toimintaympäristönsä, julkisen tilan, rajoista.

3.4 Käsitteen problematiikkaa

Kuten jo aiemmin totesin, identiteetin käsite pakenee pysyviä määritelmiä. Käsitteeseen on latautunut uusia yhä monitasoisempia merkityksiä yhteiskuntien muutosprosessissa moderneista myöhäismoderneiksi. Vaikka ajatus postmodernin identiteetin täydellisestä hajautumisesta osin varmasti yksinkertaistaa identiteettien olemusta, postmodernien identiteettien pirstaloituneen luonteen korostaminen vaikuttaa ainakin tutkijan tapaan merkityksellistää identiteettiä käsitteenä. Käsitteet prosessi, refleksiivisyys ja postmoderni sekä määreet pirstaloituneisuus ja hajanaisuus hallitsevat pyrkimyksiä määritellä sitä, mistä identiteetin käsitteessä myöhäismodernissa yhteiskunnissa on kyse. (Hall, 1999 ja Giddens, 1991.)

Postmodernille subjektille on tarjolla jatkuvasti uusia samastumisen pintoja. Muuttuneessa kulttuurissa yksilö kohtaa kasvaessaan identiteettien moninaisuuden. Hallin (1999) mukaan tunnemme voivamme ainakin hetkellisesti identifioitua mihin tahansa esillä olevista identiteeteistä. (Hall, 1999, 23.) Mutta jos identiteetti kerran on ”liikkuva juhla” (Hall, 1999, 11) ja jatkuvaa uusista prosesseista kumpuavaa pirstaloitunutta minäaineista, emmekö voisi puhua identifikaatiosta, joka käsitteenä osoittaisi selkeämmin koko prosessin dynaamisuuden?

Hallin (1999) mukaan identifikaation käsite on lähes yhtä mutkikas kuin identiteetin käsitekin. Arkikielessä identifikaation ajatellaan luonnollisesti rakentuvan havainnolle jostakin yhteisestä piirteestä tai ihanteesta syntyvälle yhteenkuuluvuuden tunteelle. Hallille identifikaatio on samastumisen lisäksi myös erojen politiikkaa: se on jatkuvassa liikkeessä oleva konstruktio. (Hall, 1999, 247–248.)

Osa identiteetin käsitteen konstikkuutta on juuri mainittujen lähikäsitteiden, kuten identifikaatio ja minuus, laaja-alaisuus. Tämän identiteettiä käsittelevän kappaleen tarkoitus on ollut katsoa, missä identiteetin käsitteen juuret ovat, miten identiteettiä tuotetaan tarinallisuuden keinoin ja millaiseksi ammatillinen identiteetti ymmärretään. Pyrkimykseni on ollut selvittää identiteetikäsitteen merkitystä tässä tutkimuksessa. Jaottelin karkeasti identiteetin sen (1) arkiseen, (2) psykologiseen, (3) kulttuuriseen ja (4) ammatilliseen tasoon. Jäsennyksen tavoitteena on osoittaa, mistä näkökulmasta identiteettiä katsotaan: identiteetin kulttuurinen ja ammatillinen puoli ovat tutkimukseni kohde. Näihin paneudun tarkastelemalla haastattelumateriaalia narratiivisesta näkökulmasta.

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGIAA

Tässä luvussa kerron tutkimuksen metodologisista valinnoista ja aineistoon liittyvistä rajauksista. Lisäksi avaamun lukijalle etnometodologian peruseriaatteita, ja pohdin, millainen tutkimuskohde kategoria on. Lopuksi esittelen narratiivisen tutkimuksen erityispiirteitä.

4.1 Teemaahaastattelu aineistokeruumetodina

Tutkimukseni on tyypiltään haastattelututkimus, joka kuvailee tutkittavaa ilmiötä viiden tutkimushenkilön haastattelujen kautta. Valitsin aineistokeruumetodiksi puolistrukturoidun teemaahaastattelun, sillä halusin jättää tilaa haastateltavan omille tulkinnoille. Teemaahaastattelussa tutkija voi itse päättää kysymysten muodon ja esitysjärjestyksen, kuitenkin niin, että etukäteen päätetyt teema-alueet käydään kaikki läpi. (Eskola & Vastamäki, 2001, 26-27.)

Hirsijärvi ja Hurme (1995, 35) ehdottavat teemaahaastattelua käytettäväksi erityisesti silloin kun tutkimuksen kohteena on tunteikas ja arka aihe tai erilaiset ihanteet ja arvostukset. Haastatteluja tehdessäni sain vahvistuksen oletukselleni teemaahaastattelujen sopivuudesta aineistonkeruumetodiksi, sillä ammatillisen identiteetin purkaminen sisältää paljon emotionaalisia latauksia. Ne voivat olla ristiriitoja omien tavoitteiden ja yhteisön asettamien paineiden välillä tai esimerkiksi tunnetta omasta riittämättömyydestä.

Haastattelun avulla pääsen käsiksi ammatillisen identiteetin rakentumisen eri puoliin. Tutkin sitä, miten nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetti rakentuu puheessa. Aihe on tärkeä, sillä identiteetti, käsitys itsestä, luo pohjan ammatilliselle tekemiselle. Kysymys on siitä, millaiseksi valokuvaajaksi tai ihmiseksi itseni koen. Teemaahaastattelu aineistokeruumetodina antaa tilaa vapaalle kertomiselle. Olettamani oli, että ammatti-identiteetti muotoutuu erilaisten käytäntöjen ja ideaalien ristipaineessa. Näitä jännitteitä en pystyisi selvittämään esimerkiksi vain lomakekyselyllä.

Seuraavassa kappaleessa esittelen etnometodologian tutkimusperinnettä, mikä auttaa paikantamaan sen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentällä. Näiden peruseriaatteiden esittelyn jälkeen siirryn kategoria-analyysin keskeisimpiin teemoihin, josta etenen aineiston analyysiin

4.2 Etnometodologinen tutkimusperinne

Etnometodologisen liikkeen perustajana pidetään Harold Garfinkelia (1917–2011). Yhdysvalloissa 1960–70-luvuilla muotoutunut suuntaus toimi kritiikkinä sosiologian funktionalistista ja positivistista valtavirtaa kohtaan. Etnometodologian piirissä ihmistä ei haluttu nähdä enää vain vailla omaa tahtoa toimivana passiivisena toimijana. (Suoninen, 2001, 365–367.)

Suonisen (2001, 366) mukaan olennaista Harold Garfinkelin etnometodologiassa on etenkin *arkielämän järkeilytapojen vivahteikkuuden nostaminen tutkimuksen keskiöön*. Suoniselle etnometodologia on sellaisten arkielämän tapojen ja käytäntöjen tutkimusta, joiden varassa ihmiset toimivat ja ymmärtävät sosiaalisia tilanteita. Arkielämän sosiaalisesta järjestyksestä kiinnostunut etnometodologia on tutkimusote, jonka kohteena ovat siis kaikki ihmisten väliset vuorovaikutustilanteet ja suhteet. Etnometodologinen tutkimus on erityisesti kiinnostunut ihmisen arkielämän merkityksellistämisen monipuolisuudesta (Suoninen, 2001, 366–369).

Arkielämä (*everyday life*), arkielämän metodit ja käytännöllinen järkeily (*everyday methods, practical reasoning*) ja selonteot (*accounts*) ovat esimerkkejä etnometodologian käsitteistä. Arkielämällä viitataan ihmisten väliseen jokapäiväiseen toimintaan. Niitä tapoja, joilla ihmiset selittävät tekojaan ja mietteitään ymmärrettäväksi kutsutaan puolestaan selonteoiksi: esimerkiksi mitä töissä tapahtui tänään ja millainen merkitys tapahtuneelle annetaan. Ihmiset myös tulkitsevat toinen toistensa toimintaa ja suhteuttavat itsensä siihen. Asioiden järkeily tekee arkielämän metodit näkyviksi. Etnometodologisen tutkimuksen keskiössä on siis ihmisten tapa rakentaa sosiaalista järjestystä erilaisilla kategorioilla. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 21–24.)

4.2.1 Kategoriat tutkimuksen kohteena

Ostamme bussilipun sen mukaan, olemmeko lapsia, opiskelijoita, työssäkäyviä vai eläkeläisiä. Voimme hankkia kuntosalille tavallisen jäsenyyden tai vip-jäsenyyden. Asumme kaupungissa, taajamassa tai maalla, joko omistus-, vuokra- tai alivuokra-asunnossa. Joku meistä toimii mainoskuvaajana, toinen tituleeraa itseään kuvajournalistiksi ja kolmas on vapaa valokuvaaja. Kategorisoimme itseämme jatkuvasti, mutta myös muut ihmiset asettavat puheessaan meidät tiettyihin kategorioihin.

Eri kategoriat tulevat käyttöön luonnollisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Ihmisten tuottamien luokittelujen pohjalta syntyneitä nimeämisiä kutsutaan kategoria-analyysissä *kategorioiksi*. Kiinnostus etnometodologisviritteisessä kategoria-analyysissä voi kohdistua esimerkiksi siihen, mitä kategorioita missäkin tilanteessa hyödynnetään ja minkälaisin seurauksin, tai millaisia yhteisesti jaettuja merkityksiä valittuihin kategorioihin liittyy ja mitä merkityksiä niiden käyttö nostaa esiin. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 18–19.) Tutkimukseni taustalla on oletus, että esimerkiksi valokuvaajan ammatin omaksuminen voi edellyttää, ainakin aluksi, toimimaan roolin vaatimalla tavalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kulttuurisesti sovituille odotuksille voisi tehdä vastarintaa.

Etnometodologian ja kategoria-analyysin perusväittämiin kuuluu, että kategoriat ovat kulttuurista tietoa, jota tuotetaan ja käytetään arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Kulttuuri puolestaan ymmärretään etnometodologiassa jatkuvasti uusiutuvaksi tietovarannoksi, joka sisältää huomattavan määrän kategorioihin perustuvaa tietoa. Kategorista tietoa hyödyntämällä rakennamme ymmärrystä itsestämme ja muista. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 46.)

Kategoria-analyysi kuuluu siis etnometodologian tutkimusperinteeseen, täsmällisemmin sen juuret paikantuvat voimakkaasti ihmisten toiminnan tutkimukseen vaikuttaneen yhdysvaltalaisen sosiologi Harvey Sacksin (1935–1975) (ks. esim. 1972; 1992) tuotantoon kategorisoinnista. Sacksin jäsenyysskategorisoinnin analyysiä (*membership categorization analysis eli MCA*) voidaan soveltaa lähes kaikenlaiseen puhe- tai tekstiaineistoon. Tässä tutkimuksessa perustana on Sacksin jäsenyysskategorisoinnin analyysin käsite kategoria (*category*) ja osin myös kategoriasidonnainen toiminta (*category bound activities*). Kategoriasidonnaisella toiminnalla viitataan siihen, että yhdistämme kulttuurisesti tiettyjä toimintoja tiettyyn kategoriaan, (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 24–30.) kuten esimerkiksi uteliaisuuden, sosiaalisuuden tai estetiikan tajun valokuvaajaan.

Sacksille erilaiset arkielämän kategoriat ja luokittelut olivat sosiaalista järjestystä tuottavia mekanismeja. Hän oli kiinnostunut etenkin valittujen kategorioiden merkityksestä vuorovaikutuksen osapuolille. (Ruusuvuori, 2001, 393.) Kategoriat ovat Sacksin teoriassa selkeitä ihmistä kuvaavia ilmaisuja, kuten kuvajournalisti tai opiskelija. Sacksin analyysin lähtökohta on se tosiasia, että jokaista henkilöä on mahdollista kuvata monella erilaisella kategorialla, toisin sanoen jokaisella ihmisellä on jäsenyys monessa erilaisessa kategoriassa (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 27).

Sovellan tässä tutkimuksessa Sacksin jäsenyysskategorisoinnin analyysiä. Poimin teoriasta edellä mainitsemani käsitteet ja jätän pois jäsenyysskategorisoinnin sellaiset kohdat, jotka tutkimuskysymysteni vastausten selvittämisen kannalta tuntuvat epärelevanteilta tämän kokoisessa tutkimuksessa. Olen ennen kaikkea kiinnostunut siitä, millainen on nuoren valokuvaajan kategoria. Uskon, että esimerkiksi juuri kategoriasidonnaisen toiminnan pohtiminen avaa mielenkiintoisia näkymiä nuoren ammatti-identiteettiin.

Tutkimukseni tärkein kategoria on tietenkin valokuvaajan kategoria. Tämän identiteettejä käsittelevän tutkimuksen kannalta kiehtovaa on identiteettien ja kategorioiden selkeä yhteys: kun kategorisoimme ihmisiä, on kyse aina identiteettien rakentamisesta (Suoninen, 2012, 89). Esimerkiksi ammatit ovat kulttuurisesti vahvoja kategorioita, jotka ovat läsnä koko ajan arkielämässä. Kategoria-analyysin avulla tutkija voi selvittää niitä merkityksiä, joita omalle ammatti-identiteetille annetaan. Kuvajournalistin kategoria tulee esimerkiksi eri tavalla käyttöön kuvajournalistien välisessä keskustelussa ja mainoskuvaajien keskusteluissa. Käyttäessämme näitä kategorioita nojaamme väistämättä, ainakin osittain, kulttuurisesti opittuihin mielikuviin.

Seuraavat kysymykset ovat tukemassa varsinaisia tutkimuskysymyksiä. Tutkimuksessani pyrin löytämään vastauksia erityisesti seuraaviin kategorioita koskeviin kysymyksiin:

1. Miten haastateltava asettuu suhteessa muihin valokuvaajiin?
2. Miten muut valokuvaajat tulevat haastattelupuheessa esiin?
3. Miten valokuvaajan ammatti-identiteetti määrittyy?

Näiden kulttuurisesti opittujen kategorioiden avaaminen purkaa sitä, miten kategorisointi muuttaa vuorovaikutustilannetta tai suhdetta muihin, ja millaisia seurauksia esiin nousevien kategorioiden käytöllä on. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 18–19.) Jos haastateltava esimerkiksi suhtautuu itseensä vahvana valokuvaajana, miten hän näkee kollegat – tai toisinpäin? Kategoriat muodostuvat usein jännitteestä me ja muut. Kategorisoinnin keskiössä on itsensä vertaaminen muihin. Tutkimusongelmani kannalta haastateltavien suhde muihin valokuvaajiin onkin tärkeä suunnannäyttävä siinä, miten itsensä valokuvaajana kategorisoi.

Mielestäni kiinnostavaa kategorisoinnin näkökulmasta on se, että haastattelutilanteessa sen sijaan, että kyseistä toimintaa olisi määrittänyt asetelma “kollega puhuu kollegalle”, haastattelutilanteessa painoikin enemmän “haastateltava vastaa haastattelijalle” -asetelma. Valokuvaajan kategoria tulee

siis käyttöön eri tavalla kummassakin tilanteessa. Tämä osoittaa, että kategorioilla on merkitystä. Käyttäydymme usein myös siten, miten tietyn tilanteen kategoria meidän olettaa käyttäytyvän. Haastattelija on aina vapaankin keskustelun alullepanija.

4.2.2 Identiteetit ja kategoria-analyysi

Lähden analyysissani liikkeelle siitä Suonisen (2012, 89) ajatuksesta, että *kun kategorisoimme ihmisiä, on kyse identiteettien rakentamisesta, eli sen tulkitsemisesta, millainen itse tai joku toinen on*. Tämä tarkoittaa identiteetin ja kategorian läheistä suhdetta. Identiteettikategorian käsitettä voidaankin käyttää silloin kun kategoria kertoo meille suoraan, millainen ihminen on kyseessä. (emt. 89–90.)

Kategoria-analyysissä identiteettejä voidaan luokitella mukana kulkeviin, tilanteisiin ja vuorovaikutuksellisiin identiteetteihin. Mukana kulkeviin identiteettikategorioihin voidaan liittää usein pysyviä, ulkoisesti havaittavia määreitä, kuten sukupuoli ja etnisyys. Vuorovaikutukselliset identiteetit viittaavat taas erilaisiin ihmisten välisiin vuorovaikutuksellisiin asemiin. Niillä tarkoitetaan esimerkiksi sellaisia tilanteita, jossa toinen asettuu “kyselijäksi” ja toinen “vastailijaksi”. Suonisen (2012) mukaan alun perin Don Zimmermanın (1998) käsitys tilanteisesta identiteetistä tarkoittaa puolestaan sellaisia säännönmukaisuuksia ihmisen identiteeteissä, joita tapaamme kutsua rooleiksi. (emt. 96–97.) Esimerkiksi toimittajalta ja valokuvaajalta odotetaan alan normien mukaista käytöstä ja näin kanssakäymistä heidän kanssaan voidaan kulttuuriseen tietoon pohjautuen ennakoida. Tilanteiset identiteetit toteutuvat puolestaan vuorovaikutteisen identiteetin kautta (emt. 98). Ammatti-identiteetin voidaan ajatella liittyvän tilanteisiin identiteetteihin, joita voidaan pitää jokseenkin melko vakaina.

Arkisten tilanteiden ja käytäntöjen näkökulmasta on mielekästä pohtia, mikä painoarvo tilanteisten identiteettien kategorioille milloinkin annetaan. Vaikka identiteettien rakentaminen muuntuukin ja saa toisinaan yhä joustavampia muotoja, ihmisten välinen yhteistoiminta edellyttää kuitenkin sellaista ennustettavuutta, jossa toimijoita on mahdollista jollain tavalla tunnistaa tuttujen ja tuttuihin määreisiin liitettävien identiteettien kantajiksi (Suoninen, 2012, 128). Voidaan esimerkiksi ajatella, että olemme ehdollistuneet käsittämään ammattivalokuvaajalle joitain tiettyjä piirteitä ja ominaisuuksia, ja tämän kulttuurisen tiedon kautta meillä on tiettyjä odotuksia heitä kohtaan.

Yksi tapa välttää kulttuurisesti voimakkaiden kategorioiden voimaa on tasapainoilu rinnakkaisten kategorioiden välillä. (Suoninen, 2012, 114.) Kategoriat voivat olla toisiaan poissulkevia. Tämän tutkimuksen näkökulmasta kiinnostava on se, että esimerkiksi valokuvaajan kategoria ei sulje pois toimittajan kategoriaa, ja media-alan moninaistuessa samaan ihmiseen voidaan liittää kaksi voimakasta ammatillista kategoriaa. Tämä vaatii kantajaltaan tietysti ketteryttä.

Tuskin koskaan elämä sujuu kuten on suunnitellut. Juuri ei-toivotut tapahtumat voivat osaltaan vaikuttaa voimakkaasti identiteetin rakentumiseen. Tutkimuksessani haluan selvittää identiteetin rakentumisen kannalta myös merkittäviä ei-toivottuja tilanteita. Juhila (2012) ehdottaa, että odottamattomista ei-toivotuista tapahtumista käytettäisiin käsitettä ongelmatarina. (Juhila, 2012, 159.) Gubrium ja Holstein (2009, 128), määrittelevät tarinat laajennetuiksi selonteoiksi, joiden yhtenä funktiona on selittäminen ja kausaaliteettien rakentaminen (Juhila, 2012, 159).

4.1 Narratiivinen analyysi – tarina todellisuuden välittäjänä

Tutkin aineistoani myös narratiivisesta näkökulmasta ja pyrin paikantamaan identiteettikertomuksia siitä, miten valokuvaajaksi kasvetaan ja opitaan. Analysoimalla haastattelumateriaalia narratiiviseen tulkintaan nojaavan kategoria-analyysin keinoin saan tietoa yksilön merkityksenannosta.

Narratiivisen lähestymistavan mielenkiinto on ihmisen henkilökohtaisessa tavassa tuntea ja ajatella. Sosiaalitieteissä omaelämäkerrallisten aiheiden ja kertomusten tutkimus on voimistunut niin, että puhutaan jopa narratiivisesta ja elämäkerrallisesta käännteestä, jossa yksilön henkilökohtaiset merkityksenannot nousevat tutkimuksen keskiöön. (Syrjälä, 2001, 203–204.)

Kuten etnometodologian myös narratiivisen tutkimuksen juuret ovat konstruktivismissa. Konstruktivistien mukaan ihminen omaksuu tiedon aina aikaisempien kokemusten varassa. Tiedon voidaan ajatella olevat ajasta, paikasta ja tarkastelijasta riippuvaa. (Heikkinen, 2003, 187–188.) Kategoria-analyysiä ja narratiivista tutkimusotetta tuntuu yhdistävän ainakin ajatus tiedon rakentumisesta vuorovaikutuksessa aiemman tiedon varassa.

Tieteellisen tutkimuksen parissa ollaan yhä kiinnostuneempia tarinoista ja elämäkertoista. Narratiivinen tutkimusote on oiva tapa selvittää yksittäisen ihmisen tapaa ajatella omasta

elämästään. Kun henkilö pohtii omaa elämäänsä, hän kertoo itselleen ja muille erilaisia tarinoita. Kertomukset eletystä elämästä voivat avata uusia näkökulmia tai kätkeä entisiä (Syrjälä, 2001, 204–206). Narratiivinen ote voi parhaimmillaan osoittaa, millaisia elämänvaiheita nuoren ihmisen ammatti-identiteetin rakentuminen on vaatinut.

Tämänkaltaisen lähestymistavan kritiikki on varmasti sen tekijäkeskeisyydessä, jota ei tosin voida muutoinkaan ohittaa haastattelututkimuksessa. Tutkijan on muistettava, että haastateltava voi tietoisesti jättää mainitsematta myös joitakin identiteetin kannalta tärkeitä tapahtumia ja tilanteita. Haastattelijalle kerrotut tarinat ovat tilannesidonnaisia, ja oman elämäntarinan yksinkertaistaminen ei ole haastattelutilanteessa vaarana, vaan se on tosiasia. Narratiivinen tutkimus ei kuitenkaan Hatchin ja Wisniewskin (1995, 118) mukaan edes pyri täydellisen objektiiviseen tai yleistettävään tietoon, vaan olennaisempaa onkin subjektiivinen ja paikallinen tieto. Haastattelemiini valokuvaajat ovat oman alansa asiantuntijoita, ja he tuottavat siten tietoa nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetistä.

Luen haastatteluaineistoa kuvauksina siitä, millaisessa ympäristössä ja minkälaisin odotuksin ja painein valokuvaajat työskentelevät. Aineiston yksityiskohtaisen tarkastelun kautta voin saada tietoa siitä, mitkä ovat tärkeimpiä identiteettikokemuksia ammatillisen kasvun näkökulmasta nuorelle valokuvaajalle. Onko se esimerkiksi ensimmäinen kesätyö, valmistuminen, omat vaikutusmahdollisuudet tai omaan elämään liittyvät kielteiset ja positiiviset kokemukset? Mitkä asiat ovat haastattelupuheessa läsnä tai mikä on piilossa? Entä millaiseksi valokuvaajan ammatti-identiteetti stereotyyppisesti määrittyy? Aineistosta voi kenties johtaa myös päätelmiä siitä, millaista ammatti-identiteettiä ala suosii tai ihailee.

5 AINEISTO

5.1 Haastattelut

Tutkimukseen valittujen haastateltavien tuli olla 20–30-vuotiaita valokuvaajia, joilla on ainakin yhden vuoden työkokemus alalta. Näin ollen he ovat jo kohdanneet ammatillisen identiteetin eri aspekteja. Halusin tutkia juuri 20–30-vuotiaita, sillä heidän voidaan ajatella olevan nuoria aikuisia, jotka vielä uransa alkuvaiheessa ja aikuisuuden kynnyksellä rakentavat identiteettiä koskevia alueita. Nuorin haastateltavani oli 22-vuotias ja vanhin 29-vuotias.

Lähestyin haasteltavia Facebookin kautta. Lukuun ottamatta yhtä, kaikki pyytämäni henkilöt suostuivat haastateltavaksi. Muotoilin haastattelupyyntöni siten, että kerroin haluavani haastatella henkilöitä liittyen ammatilliseen identiteettiin. En paljastanut kysymyksiäni etukäteen haastateltaville, sillä halusin jättää tilaa yllättäville reaktioille ja vastauksille.

Kuten aiemmin todettiin, identiteetti on kertomus, joka rakentuu koko ihmiselämän ajan. Ihminen jäsentää omaa elämäänsä tarinoiden avulla, ja reflektoi omaa toimintaansa. Koehaastattelua tehdessäni huomasin, että kysymykseen, miten sinusta tuli valokuvaaja, sain hyvin henkilökohtaisen ja kertomuksellisen vastauksen. Mielenkiintoinen ja runsas haastattelumateriaali johti siihen, että päätin ottaa myös mainitun koehaastattelun osaksi varsinaista aineistoani.

Ensimmäisen haastattelun tein keväällä 2014. Loput neljä henkilöä haastattelin kahden viikon sisällä kesä-heinäkuun taitteessa vuonna 2014. Siten pyrin pitämään aineiston keruun tiiviinä prosessina, jonka aikana tein muistiinpanoja haastatteluista. Tutkimushaastattelut nauhoitin iPhone-puhelimella. Haastattelut kestivät 40 minuutista tuntiin.

Haastatteluja tehdessäni pyrin kiinnittämään erityistä huomiota haastattelutilanteen sujuvuuteen. Haastatteluhetken tulisi olla mahdollisimman avoin jo siksi, että identiteetin purkaminen liukuu hyvin henkilökohtaiselle alueelle. Aloitin haastattelun kysymyksellä *Miten sinusta tuli valokuvaaja?* Näin pyrin houkuttelemaan haastateltaviani kertomaan oman ammatillisen identiteetin varhaisesta rakentumisesta. Sen jälkeen etenin yleisistä ammatti-identiteettiä käsittelevistä kysymyksistä kohti ammatti-identiteettiin vaikuttaneita nykypäivän tapahtumia tai tilanteita. Haastatteluissa käsiteltiin kolmea erilaista teemaa, samalla syventäen ajatustyötä

identiteetin pohdinnasta. Haastattelujen teemat ovat elämäntarina, identiteetti ja tilanteet. Haastattelukysymysten teemoihin hain apua identiteettiä käsittelevästä kirjallisuudesta. Haastattelurunko on luettavissa Liitteessä 1.

Haastattelujen välissä kirjasin ylös mieleeni tulleita havaintoja. Pyrin huomioimaan, toistuuko jokin tietty ajatus useammassa haastatteluissa. Litteroin haastattelut mahdollisimman sanatarkasti, mutta päädyin jättämään pois joitakin sisällön kannalta ylimääräisiä “niinku”, “tämmönen” ja “semmone” -ilmaisuja. Vaikka aineistossani tärkeintä on puheen sisältö, myös esimerkiksi pitkillä tauolla voi olla merkitystä arvioitaessa haastattelukysymysten painavuutta tai vaikeutta. En kirjannut puheen taukojen pituutta ylös, mutta huomioin pitkät ja viipyilevät vastaukset.

Litteroitua materiaalia kertyi yhteensä 46 A4-sivua. Kävin aineistoa läpi lukemalla ensin haastattelut moneen kertaan. Sen jälkeen etsin eroja ja mahdollisia yhtäläisyyksiä tai toistuvia teemoja. Seuraavaksi kirjoitin ylös kategoria-analyysin kannalta olennaisia kommentteja eri yläteemojen alle. Litterointimateriaalia läpikäydessäni pohdin jokaisen haastateltavan tarinaa valokuvaajaksi ja rakensin juonikaaria, johon merkitsin kullekin haastateltavalle merkityksellisiä tapahtumia. Palaan näihin analyysissäni.

Kerätty aineisto ei vielä ole vastaus asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010, 10) ehdottamalla tavalla tutustuin siis aluksi huolellisesti kerättyyn aineistoon. Lopuksi kirjasin aineistosta ylös puhetta, joissa ilmenee selkeästi kohtia, jolloin haastateltavan ammatillinen identiteetti on saanut vahvistusta tai kolauksia. Pyrin myös järjestelemään identiteettipuhetta esimerkiksi erottelemalla ulkopuolelta tulevat ja sisäiset pelot, odotukset tai ihanteet. Keräsin vastauksia erilaisten kysymysten alle, joista koostin pitkiä vastauslistoja. Kysymykset olivat esimerkiksi, että mitä aineistossa sanotaan ammatti-identiteetistä, mitä sanotaan tulevaisuudesta, että esittelevätkö haastateltavat itsensä mielellään valokuvaajiksi.

Haastatteluaineiston luokittelu ja järjestely ohjaa tutkijaa aineiston järjestelmälliseen läpikäyntiin esimerkiksi keskeisten käsitteiden ja tutkimuksen lähtökohtien määrittelemällä tavalla. On hyvä muistaa, ettei aineiston järjestely ole kuitenkaan sama asia kuin analyysin tekeminen. (Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen, 2010, 18–19.) Tärkeää olisikin kirjoittaa aineiston läpikäynnistä syntyneet muistiinpanot puhtaaksi ja koettaa nähdä aineiston taakse. Käydessäni läpi haastattelumateriaalia, pohdin etenkin sitä, mitä haastattelupuheen rivien välistä on mahdollista lukea.

5.2 Haasteltavien esittely

Kaikilla haastateltavilla on erilaiset taustat valokuvauksen parissa, mutta jokainen haastateltava on tehnyt valokuvausalan opintoja. Viidestä haastateltavasta neljällä on joko medianomin amk-tutkinto tai alempi korkeakoulututkinto. Koulutusalat vaihtelevat viestinnästä kuvajournalismiin ja valokuvaukseen. Kaikilla haastateltavilla on kokemusta sanomalehti- ja/tai aikakauslehtityöstä. Siispä haastateltavat ottivatkin usein esiin etenkin journalistisen valokuvan pohtiessaan omaa ammatillisuuttaan. Haastateltavien ammatillisuus on siten muotoutunut sekä käytännön työn, että koulutuksen ja opintojen kautta.

Pohdin aluksi, että olisin ottanut mukaan myös valokuvaajia, jotka eivät ole tehneet alan opintoja tai tutkintoa. Päädyin kuitenkin valitsemaan tutkinnon tehneitä tai opinnot aloittaneita, sillä uskon, että juuri erilaisten oppilaitosten taholta kohdistuu paineita tai odotuksia liittyen ammatillisuuteen. Kuuluminen tavallaan kahteen jäsenyyskategoriaan, opiskelijoihin ja valokuvaajiin, luo kiehtovan jännitteen ammatillisen identiteetin pohtimiseen. Katteoria-analyysin näkökulmasta molempia kategorioita, opiskelijaa ja valokuvaajaa, voidaan pitää voimakkaina kategorioina, joten kumman tahansa kategorian käyttöönotto vaikuttaa vuorovaikutustilanteessa.

Valitsin haastateltavikseni sekä mies- että naiskuvaajia, sillä en halunnut sivuuttaa mahdollisuutta, että sukupuolten välillä olisi mahdollisesti pohdinnallisia eroja. Yhdestä kieltävästä vastauksesta johtuen, haastateltavien sukupuolijakauma jäi kuitenkin epätasaiseksi. Haastattelun antoi yksi mies ja neljä naista. En pidä tätä kuitenkaan ongelmallisena, sillä viiden haastateltavan välillä ei olisi edes mahdollista johtaa tuloksia sukupuolten välisistä eroista.

Kuten aiemmin totesin, ammatillisen identiteetin avaaminen menee hyvin henkilökohtaiselle alueelle. Siksi pidän erityisen tärkeänä, että voin taata tutkimushenkilöilleni anonymiteetin. Kerroin haastateltaville, että nauhoitan keskustelut ja käytän analyysissä haastattelujen suoria sitaatteja. Anonymiteetin säilyttämiseksi päätin poistaa haastateltavien nykyisten työpaikkojen ja esimerkiksi vaihto-opiskelukohteiden nimiä. Koska valokuvaajien ammattiyhteisöä voidaan Suomessa pitää suhteellisen pienenä, käytän tästä edes tutkimuseettisistä syistä haastateltavista nimeä H1, H2, H3, H4 tai H5.

6 ANALYYSI – KATEGORIOITA JA KERTOMUKSIA

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millainen on nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetti ja miten se rakentuu. Tarkastelen seuraavaksi niitä kulttuurisia kategorioita, joita haastattelupuheessa nousee esiin. Esittelen aluksi haastateltavat lyhyiden juonitiivistelmien kautta, josta etenen teemoittain tuloksiin. Tuon esille analyysin suuria linjoja, mutta pidän analyysissäni mukana myös haastattelujen vivahteikkaat ja kertovat yksityiskohdat. Avaan ammatti-identiteettiin liittyviä piirteitä kategoria-analyysiiä soveltaen. Yksinkertaisimmillaan kategoriat ovat siis selkeitä ihmisiä kuvaavia ilmaisuja, kuten kuvajournalisti, opiskelija tai valokuvaaja.

6.1 Miten minusta tuli valokuvaaja -tarinat

Narratiivinen tutkimusote tiivistää haastateltavan kertomuksen siitä, miten minusta tuli valokuvaaja. Elämäkerrallisen lähestymistavan taustana on ajatus elämän ja identiteetin rakentumisesta tarinoina (Syrjälä, 2001, 204). Koska kategoria-analyysissä tavataan korostaa identiteettien jatkuvaa uudelleen rakentumista (Suoninen, 2012, 121), voi elämänkulkua, jatkuvuutta ja historiaa painottava narratiivinen tutkimuskehys parhaimmillaan täydentää identiteettien tutkimusta.

Moni valokuvaaja on käynyt läpi polveilevia vaiheita pohtiessaan oman identiteetin rajoja. Kerrotun tarinan taustalla on aina kulttuurista tietoa ja kulttuurisesti tuttuja selitystapoja. Narratiivisen otteen avulla pystyn selvittämään syvällisemmin identiteettiprosessin rakentumista tutkimushenkilöiden elämässä. Aika, paikka ja juoni muodostavan yhdessä tarinan, jossa henkilöt elävät elämäänsä (Syrjälä, 2001, 213).

Kerrottu tarina on yhdenlainen kuvaus itsestä, persoonallinen rakennelma, johon voi tukeutua ja jonka avulla voi kasvaa ja johon identiteetin määrittelypyrkimyksiä voi peilata. Etnometodologisesta näkökulmasta on huomioitava, että myös haastattelijana osallistun haastateltavan tarinan rakentamiseen.

Kategorioiden ohella tutkimustani ohjaa ajatus identiteettien rakentumisesta narratiiveina. Tarkastelen tässä tutkimuksessa narratiiveja kolmesta näkökulmasta. Narratiivien suhde on seuraavanlainen: ensinnäkin ajattelen haastateltavien puheen rakentuvan ammatti-identiteettiä

koskevien narratiivien kautta, ja toiseksi, tiivistän tästä haastattelupuheesta juonitiivistelmiä, joita tarkastelen sitten narratiivisesta näkökulmasta.

Esittelen seuraavassa jokaisesta haastateltavasta pienen tarinan, jossa kuvataan elämänhistorian näkökulmasta vaiheittain kasvamista valokuvaajaksi. Kaikki haastattelut sisältävät spontaania kerrontaa, mutta myös rutiininomaisia vastauksia haastattelukysymyksiin. Olen poiminut juonirakennelmaan sellaisia kohtia, jotka haastateltavat asettivat puheessaan tärkeiksi tai jotka selkeästi asettuivat kertomuksessa lineaariseen jatkumoon, jossa yhden asian voidaan ajatella johtaneen seuraavaan. Juonitiivistelmät ohjaavat tutustumaan haastateltaviin; ne näyttävät valokuvaajaksi kasvamisen historiaa. Siispä ne kertovat samalla jo jotakin identiteettien rakentumisesta.

H1

1. Saa isältään vanhoja filmikameroita. Alkaa kuvata teini-ikäisenä harrastusmielessä.
2. Kuvailee ryhtymistä valokuvaajaksi sattuman kaupaksi. Opiskelee ennen kuvajournalismin opintoja yhteiskuntatieteitä. Haaveilee kansainvälisen toimittajan urasta.
3. On kiinnostunut kaikenlaisesta visuaaliseen kenttään liittyvästä. Silloinen poikaystävä kannustaa valokuvauksen opintojen pariin.
4. Pääsee alan opintoihin. Kokee opiskelukaverien ja opiskelun vaikuttavan ammatillisen identiteetin kehitykseen.
5. Työskentelee kahtena kesänä lehtikuvaajana. Tekee freelance-toimittajan ja -kuvaajan töitä.
6. Lähtee opiskelijavaihtoon ja on omien sanojensa mukaisesti helpottunut, kun kukaan ei aseta valokuvaajan identiteettiä millekään mittapuulle. Tekee omia projekteja. Kokee valokuvaajan identiteetin vahvistuvan.
7. Hakee kesätöitä, mutta ei saa työpaikkaa. Identiteetti saa kolauksen. Työstää ammatillista identiteettiään uudelleen pakon edessä ja ryhtyy tekemään valokuvaamisen ohessa yhä enemmän kirjoittavan toimittajan töitä.

H1:n haastattelussa esiin nousee voimakkaasti se, ettei hän ole saanut toivomaansa kesätöitä. Identiteetti valokuvaajana kokee niin kovan kolauksen, että H1 ei näe sanojensa mukaan itselleen selkeää tulevaisuutta valokuvaajana. Pettymyksen jälkeen H1 alkaa työstää itselleen uutta, toimittajan ammatti-identiteettiä. Hän tasapainoilee tavallaan kahden identiteettikategorian välillä. H1:n kertomuksesta voi tulkita, että uuden ammatti-identiteetin rakentaminen ei ole helppoa.

H2

1. On pienestä pitäen valokuvausta harrastavan isänsä kuvattavana. Kiinnostuu siten itsekin valokuvauksesta.
2. Saa mummiltaan ensimmäisen filmikameran. Myöhemmin 14-vuotiaana saa digitaalisen kameran, jonka myötä valokuvauksesta tulee entistäkin tärkeämpi harrastus.

3. Harjoittelee valokuvaamaan lähimetsässä. Valokuvaa kaveristaan projektia, jota kuvailee: ”se oli pikkuisen taiteellisempi projekti, semmonen tyyppinen mitä tytöt tekee, että kaveri poseeraa ja mennään johonkin autiotaloon.”
4. Pitää ennen lukion alkua ensimmäisen valokuvanäyttelyn. Saa hyvää palautetta vieraskirjaan. Kokonaisen projektin loppuunsaattaminen ja palaute kannustavat haaveilemaan valokuvaajan työstä.
5. Lukion puolivälissä kiinnostuu enemmän yhteiskunnallisista asioista ja lukee entistä enemmän lehtiä. Kokee journalistisen kuvan kiinnostavaksi.
6. Pääsee alan opintoihin. Identiteetti vahvistuu nopeasti muilta opiskelijoilta saadun palautteen myötä.
7. Työskentelee lehtikuvaajana toista kesää. Tekee satunnaisia freelance-kuvaajan toimeksiantoja. On toiveikas tulevaisuuden suhteen, mutta taustalla on myös pelkoja omasta riittämättömyydestä.

H2 pitää palautetta oman onnistumisensa mittarina. Hän kuvailee itseään muiden reaktiota peilaavaksi henkilöksi. H2 pitää tärkeänä lähipiirin, toimittajien, opiskelukollegoiden ja muiden valokuvaajien antamaa palautetta. Valokuvanäyttelystä vieraskirjaan saatu palaute kannusti aikoinaan H2:ta kohti valokuvausalan opintoja, jossa hän kokee identiteetin vahvistuneen siten, että työelämään siirtyminen tuntui luonnolliselta. H2 pitää tärkeänä, että nykyisessä työpaikassa pidetään hänestä valokuvaajana.

H3

1. On ollut kiinnostunut kuvataiteista niin kauan kuin muistaa. Ensimmäinen positiivinen muisto valokuvauksesta sijoittuu lukioon. Klassisesta maalaustaiteesta kiinnostunut lukion kuvamaantaidon opettaja vaihtuu taidekoulusta valmistuneeseen, nuoreen ja innostavaan opettajaan. Uuden opettajan johdolla kouluun rakennetaan pimiö. Innostuu ja viehättyy pikemminkin tekemisen tavasta, kuin valokuvauksesta.
2. Kuvaa pimiökokeilujen innoittamana innokkaasti muutaman vuoden filmikameralla.
3. Valokuvaaminen jää pari vuodeksi, kunnes saa isältään kameran ja innostuu uudelleen valokuvauksesta.
4. Opiskelee yliopistossa useita vuosia, mutta tuntee ”jonkin puristavan koko ajan”. Ei suhtaudu opiskelemaansa alaan innokkaasti. Alkaa kuvata yhä enemmän, mutta kertoo valokuvauksesta vain harvoille.
5. Lähtee vaihto-oppilaaksi ja kokee olevansa vapaa itselleen asettamistaan päämääristä.
6. Pääsee valokuvausalan opintoihin.
7. Tekee freelancer-kuvaajan töitä aikakauslehdille. Uskoo ammatillisen identiteetin vahvistuvan tulevaisuudessa.

H3 on kuvannut vasta vähän aikaan, mutta suhtautuu intohimoisesti valokuvaamiseen. H1:n tapaan myös H3 kuvaa identiteetin kannalta vaihtovuoden merkitykselliseksi. Tulevaisuuteen H3 suhtautuu positiivisesti ja ajattelee, että media-alan muutokset voivat olla myös hyvä asia. H3 kutsuu itseään mieluummin vielä valokuvaajaopiskelijaksi kuin valokuvaajaksi. Hän on päättänyt tehdä kaikkensa valokuvan eteen, ja pohtivansa vasta sitten, haluaako jatkaa alalla.

H4

1. Ei viihdy pienellä kotipaikkakunnallaan. Muuttaa Helsinkiin ja pääsee opiskelemaan kasvatustiedettä.
2. Osta kameran. Alkaa harjoitella kuvaamista. Huomaa pian, että lähes kaikki aika menee valokuvatessa.
3. Valmistuu kandidiksi ja hakee valokuvausalan opintoihin.
4. Naureskelee ajatukselle valokuvaajan ammatista, kunnes tutustuu uuteen yhteisöön, jossa valokuvaukseen suhtaudutaan kunnianhimoisesti. Kokeilee valokuvaukseen liittyviä uusia asioita.
5. Keskittyy voimakkaasti tekemään omia projekteja. Pitää näyttelyitä.
6. Suorittaa amk-tutkinnon. Päättää jakaa ajan omiin projekteihin ja taloudellisen vakauden kannalta välttämättömiin toimeksiantoihin.
7. Jatkaa valokuva-alan opintoja maisteriohjelmassa.

On alusta alkaen suhtautunut valokuvaamiseen avoimin mielin siten, että ”ensin kattelee ja siitä se sitten muotoutuu”. H4 jakaa nyt tarkasti aikansa toimeksiantojen ja omaehtoisten projektien välillä. Hän kokee kehittyvänsä erityisesti, kun saa tehdä omia projekteja ja olla jatkuvasti uuden kynnyksellä. Ei haaveile vakituisesta työpaikasta lehdessä. H4 pohtii hieman taloudellista epävarmuutta, mutta uskoo kehittyvänsä ja ajattelee valokuvan olevan sopiva väline itselleen.

H5

1. Kiinnostuu teini-ikäisenä muodista ja ihailee muotokuvaajien työtä.
2. Lukiossa haluaa suorittaa kaikki mahdolliset kuvaamataidonkurssit. On erityisen innostunut taiteista, maalaamisesta ja piirtämisestä.
3. Selaa paljon aikakaus- ja naistenlehtiä ja kokee etenkin valokuvapotretit visuaalisesti herkulliseksi kuvallisuuden alueeksi.
4. Kiinnostuu lukion kurssilla valokuvauksesta. Pitää kameraa kiinnostavana, nostalgisena välineenä.
5. Päätyy sanojensa mukaan vahingossa opiskelemaan valokuvausta. Ei koe vielä tuntevansa kameraa välineenä. Ajattelee valokuvan olevan hyvä itseilmaisun väline.
6. Pääsee alan töihin. Pitää edelleen yhteiskuntatieteilijän identiteettiä vahvempana kuin valokuvaajan identiteettiä.
7. Tekee satunnaisia freelance-töitä ja työskentelee kesäkuvaajana iltapäivälehdessä. Ei koe iltapäivälehdessä työskentää omakseen vaan pyrkii pitämään oman henkilökohtaisen identiteetin ja ammatillisen identiteetin erillään.

H5 suhtautuu valokuvaukseen ristiriitaisesti. Hän on työskennellyt valokuvaajana useampana kesänä, mutta ei koe osaavansa vielä riittävästi. H5 haluaisi opiskella lisää. Hän pitää ideaalitulanteena sellaista, jossa persoonallinen identiteetti ja ammatti-identiteetti ovat kietoutuneet yhteen. H5 ei halua kuitenkaan sekoittaa omaa nykyistä ammatti-identiteettiään ja henkilökohtaista identiteettiään, sillä ei pidä merkityksellisenä sitä työtä, mitä tekee.

Yksikään haastateltavista ei kuvannut polkuaan valokuvan pariin varmaksi, tiedostetuksi tai erityisen tyypilliseksi, sellaiseksi, että jo lapsena tai teini-ikäisenä olisi tiennyt, mitä aikuisena haluaa työkseen tehdä. Esimerkiksi H2 kuvaa oman identiteettinsä rakentumista “pikku hiljaa -tarinaksi”. H1 määritteli oman tarinansa valokuvaajaksi “sattuman kaupaksi” ja H5 kertoi puolestaan päätyneensä “vahingossa” valokuvausalan opintoihin. Seuraavassa H4 kuvaa tulkintani mukaan epävarmuuden tunnetta, joka hälveni, kun hän tutustui ammatillista identiteettiä vahvistaviin henkilöihin.

H4: Se, että musta tulis valokuvaaja tuntui siltä, että sitä jotenkin naureskeli sille ajatukselle. Mutta sitten kun sitä teki ja oli ihmisiä, jotka teki sitä vakavissaan ja näytti sen puolen maailmasta, josta mä en tiennyt mitään. Sitä sitten kokeili kaikenlaisia juttuja ja sitten se hahmottui. (...) Tulee mieleen sellaisia opettajia, jotka on enemmänkin mentoreita tai melkein samanistisia hahmoja, joihin luottaa täysin. Ne näkee, että sä oot nyt tässä vaiheessa ja että niillä on nyt ehkä tän verran annettavaa sulle ja siitä voi saada sellaista hyvää itseluottamusta. Voi miettiä, että jos sitä ihmistä ei kohtaa, niin voisi jäädä johonkin jumiin. (...) Sitten tulee joku opettaja, josta ajattelee, että ei tää oo opettaja vaan enemmänkin tällöinen henkilö tässä kohtaa elämää. Se on jotain jännää tukea ja avartamista.

Valokuvaaminen on useimmilla haastateltavilla alkanut jonkun toisen henkilön tuen tai kannustuksen kautta, jonka myötä valokuvauksesta on aluksi tullut harrastus. Ammatillinen identiteetti kuvaajana vahvistuu, kun H4:n mukaan nuori valokuvaaja tapaa henkilöitä, “*jotka voivat parhaimmillaan avata ymmärryksen kanavia*”. Kehitystä tukevien henkilöiden rooli on monien haastateltavien kertomuksissa merkittävä. Haastateltavat saivat ensin tietoa valokuvaamisesta ja kiinnostuivat sen jälkeen enemmän. Luin aineistosta, että haastateltavat eivät juurikaan korostaneet sitä, että olisivat löytäneet alan itsenäisesti. Varhaisvaiheen kehitystä tukeneiksi henkilöiksi mainittiin muun muassa kannustava opettaja, isä, poikaystävä ja opiskelukollegat. Kukaan haastateltavista ei maininnut kokeneensa painostusta suuntautua valokuvausalan opintoihin. Pikemminkin osa haastateltavista oli kokenut lähipiirin epäilevän valokuvausalan sopivuutta, kommentoimalla alavalintaa esimerkiksi ”mieti nyt vielä” tai ”oletko ihan varma”.

Edellä esittelemäni kertomukset paljastavat jo jotakin haastateltavien ammatti-identiteetin rakentumisesta ja siitä todellisuudesta, jossa he elävät. Jokainen haastateltava kuvailee niissä paitsi

elämänhistoriaansa myös omaa identiteettiään. Narratiiviseen tutkimukseen paneutunut Bruner (1987) korostaa yksilön mahdollisuutta rakentaa tarinoiden avulla vapaasti omaa identiteettiään. Brunerin narratiivikäsitystä tutkinut Timo Tolska (2002) kirjoittaa Brunerin ajattelevan narratiivin olevan ihmiselle yksi merkittävimmistä tapoja muodostaa merkityksiä omista kokemuksistaan (Tolska, 2002, 14). Tarinat kertovat, mitä haastateltavat pitävät tärkeänä omassa elämässään.

Syrjälä (2002, 204) kirjoittaa, että tarinoiden kertominen on ennen kaikkea persoonallisen ja ammatillisen kasvun väline. Olennaista on nostaa esiin tutkittavien ääni, heidän tunteensa, toimintansa ja kokemuksensa tarkastellen erityisesti elämän käännekohtia, jotka voivat muuttaa radikaalisti niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat itselleen ja omille kokemuksilleen (Syrjälä, 2001, 205).

Vaikka yksilön vapaus valita identiteettinsä osoitetaan pulmalliseksi monissa narratiivisuuteen liittyvissä kehittelyissä, ajattelutapaan liittyy usein oletta, että yksilö voi tuottaa itsensä vapaasti (Heikkinen & Huttunen, 2003, 169). Esittelemieni juonikehitysten kohdalla kyse on siitä, millaisia tarinoita ja kertomuksia nuoret valokuvaajat halusivat kertoa haastattelutilanteessa itsestään. Tarinat eivät esitä yhtä totuutta nuoren valokuvaajan ammatillisesta kasvusta, vaan ne näyttävät niitä puolia, joita ammatti-identiteetin rakentamiseen nuorilla valokuvaajilla liittyy.

Yhtä lukuun ottamatta haastateltavat aloittivat *miten minusta tuli valokuvaaja* -kertomuksensa teini-ikästä, vaikka asetin kysymyksen siten, että haastateltava sai itse päättää, mistä hän aloittaa kertomuksensa. Tulkitsen kertomuksista ammatti-identiteetin käännekohtan olevan valokuvausalan opintojen aloittamisen ja työelämään siirtymisen. Ammatti-identiteettiä rakennetaan jo opiskeluvaiheessa, mutta ammatti-identiteetin todellinen murroskohta näyttäisi olevan silloin, kun nuori siirtyy säännöllisempään työelämään. Kuitenkin myös varhaisteininä tai lukioaikoina koetut tapahtumat näyttäisivät vaikuttavan osaltaan ammatillisen identiteetin kehitykseen.

Seuraavaksi avaan haastateltavien yleisiä pohdintoja valokuvaajien ammatti-identiteetistä. Sen jälkeen etenen kategoria-analyysissäni ammatti-identiteetin rakentamiseen vaikuttaviin tekijöihin. Näiden kautta rakennan ja tarkennan kuvaa valokuvaajan kategoriasta. Vastaukset haastattelukysymyksiin voivat sisältää pohdintaa sekä itsetunnosta ja työmarkkinoiden muuttuneesta tilanteesta että työhön liittyvästä palautteesta. Siispä osa haastateltavien sitaateista sopisi useamman eri otsikon alle, mutta olen tehnyt valinnat sen mukaan, mikä kussakin

kommentissa on mielestäni painavin huomio tai pohdinta valokuvaajan kategorian ymmärtämisen kannalta, ja sijoittanut sen sitten valitsemani otsikon alle.

6.2 Valokuvaajan ammatti-identiteetti

Kun puhumme suomalaisesta nuoresta valokuvaajasta, kuvittelemme tietävämme henkilöstä enemmänkin kuin, että hän valokuvaa työkseen. Liitämme automaattisesti valokuvaajan muitakin ominaisuuksia: päättelemme toisistamme huomattavan paljon pelkän ammatin perusteella. Kategorioihin liitettävien mielikuvien ei kuitenkaan tarvitse olla välttämättä absoluuttisen pysyviä. Koska kategorioita tulkitaan aina tilannekohtaisesti ja ne otetaan käyttöön eri tavoin erilaisissa tilanteissa, liittyy kategorian käyttöön myös aina hieman vaihtelevuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 49).

Tarkastelen aluksi yleisesti nuoren valokuvaajan ammatti-identiteettiä. Uskon, että vasta sen myötä pääsen purkamaan ammatti-identiteetin rakentumiseen vaikuttavia seikkoja. Kysyin haastateltavilta, mitä he ajattelevat valokuvaajan ammatti-identiteetin tarkoittavan ja minkälainen on heidän mielestään ihanteellinen valokuvaajan ammatti-identiteetti.

H1: Valokuvaajan identiteettiin liittyy vahvasti sellainen piirre, että sä pidät itseäsi valokuvaajana riippumatta siitä, mitä sä edes kuvaat. Se on vähän kuin taiteilijuusidentiteetti. Riittää, että sä koet olevasi valokuvaaja.

H1 rinnastaa kommentissaan valokuvaajan ammatti-identiteetin ensimmäisenä taiteilijaidentiteettiin, ja näin hän selittää valokuvaajan kategoriaan liittyviä ominaisuuksia taiteilijan kategoriolla. Tulkitsin, että H1:n käsittää taiteilijan ammatti-identiteetin kulttuurisesti yhteisesti jaetuksi, eikä sen merkityssisältöä tarvitse hänen mielestään haastattelutilanteessa juuri avata. H1 näyttää mieltävän taiteilijan identiteetin poikkeuksellisen vahvaksi ammatti-identiteetiksi: vain yksilön subjektiivinen kokemus omasta taiteilijuudesta riittää muodostamaan vahvan ammatillisen identiteetin.

H5: Musta tuntuu, että nykypäivä monilla nuorilla valokuvaajilla on vähän semmoinen taiteilija-identiteetti. Niin kuin valokuvataiteilija, että se menee siihen suuntaan, eikä sellaiseen "vallan vahtikoira" -tyyppiseen identiteettiin.

Myös H5 ottaa esille taiteilijaidentiteetin. Sitä vastaan asettuu perinteinen journalistinen “vallan vahtikoira” -identiteetti. Tässä tulkitsen vallan vahtikoiran viittaavan erityisesti lehtikuvaajaan tai kuvajournalistiin, jonka työskentelyä ohjaa tiukasti journalistin ohjeet. Taitelijan kategorian voi puolestaan ajatella liittyvän vapauteen ja vahvaan omaehtoisuuteen. Tämäkin tulkinta pohjautuu tietysti kulttuurissamme opittuun (osin stereotyyppiseen) tietoon taiteilijan kategoriasta.

H2: Musta se pitää sisällään ainakin käsityksen omista kyvyistä ja omasta menneisyydestä ja tulevaisuudesta omalla alalla suhteessa muihin. Sitten siihen liittyy ne omat kiinnostuksen kohteet, mitä haluaa kuvata ja eettiset arvot, eli mitä pitää tärkeänä. Ja sit se identiteetti sisältää myös itsetunnon.

Haastatteluaineistosta on luettavissa, että valokuvaajien ammatillisen identiteetin voidaan ajatella sisältävän ainakin käsityksen omista kyvyistä ja rahkeista suoriutua annetuista tehtävistä ja toimeksiannoista. Kaksi haastateltavista mainitsi etenkin henkilökohtaisten kiinnostuksen kohteiden liittyvän ammatillisen identiteetin rakentumiseen. Tulkitsen tämän siten, että selkeä jäsenys ja ymmärrys siitä, mitä haluaa tehdä, vahvistaa valokuvaajan käsitystä itsestä ammatillisena toimijana.

Valokuvaajan kategoria saa haastattelupuheessa nopeasti lisämääreitä. Seuraavassa sitaatissa H4 avaa alla mielikuvaansa vahvasta valokuvaajasta. H4:n kommentti osoittaa, miten oman ammatillisen päämäärän kirkastaminen vahvistaa tekemistä.

H4: Jos joku on vahva valokuvaaja, niin siinä on jotain sellaista hyvin itsenäistä, että katsoo maailmaa niin kuin sitä rehellisesti itse katsoo ja näyttää sen. (...) Semmoinen vahva ammatti-identiteetti tarkoittaa jotenkin aika vahvaa näkemystä, vahvaa ihmiskuvaa ja vahvaa maailmankuvaa ja se sisältää sen, miten sitä maailmaa haluaa näyttää. (...) Ehkä niillä ihan parhailta kuvaajilla on aika vahva se identiteetti, että se tukee sitä koko prosessia valokuvaajana tai koko elämää valokuvaajana. Se vahvuus tarkoittaa itseluottamusta tai ylipäättään uskoa siihen, että on hyvä siinä, mitä tekee. (...) Tavallaan jos sitä vahvaa identiteettiä ei ole, että ei tiedä mitä tekisi, niin sitten tekee vähän sinne sun tänne erilaisia juttuja, ja se identiteetti pirstaloituu. Se on vähän niin kuin huonosti rakennettu lause tai änkytystä, että mitä toi haluaa nyt

sanoa. (...) Jos se menee sellaiseksi sekavaksi änkytykseksi niin tulee semmoinen olo, että tietääkö toi tyyppi, että mitä se oikeesti haluaa.

H4 vaatii paljon valokuvaajan identiteetiltä. Mikäli vain edellä kuvattu valokuvaajaidentiteetti on ”riittävä”, en ihmettele, jos valokuvaajat tuntevat epävarmuutta omasta ammatti-identiteetistään. Postmodernisteille tyypillistä ajatusta identiteettien pirstaloitumisesta ja hajanaisuudesta H4 ei näytä pitävän hyvänä kehityksenä valokuvan ammattilaiselle. Kommentista voidaan lukea valokuvaajan ammatti-identiteetin olevan kokonaisvaltainen ja henkilökohtainen identiteetti, johon liittyy vahvasti luovuus, itsenäisyys ja oma kädenjälki.

Kaikki haastateltavat pitivät ihanteellisena sellaista henkistä tilaa, jossa valokuvaajan ammatillinen identiteetti ja ihmisen oma henkilökohtainen identiteetti kasvavat ikään kuin yhteen. Tulkitseen, että valokuvaajien keskuudessa ajatus ”minä olen ammattini” on kehityssuunta, mihin pyritään.

H4: Vaikeeta erottaa, että mikä on se valokuvaajan ammatti-identiteetti ja mikä on se muu yksittäisen ihmisen identiteetti. Ja miten ne menee yhteen? Ja onko jollain oikeesti voimakkaasti jotenkin eri ammatti-identiteetti kuin se ihmisen muu identiteetti? Mulla on sellainen usko, että parhaimmillaan se pitäis olla sitä samaa, tai että ne kasvaa yhteen, jos ne joskus on ollut erikseen.

H5: Lähinnä se, että kuinka suuri osa itseä on se valokuvaajuus ja määritteleekö itsensä sen kautta vai määritteleekö sen vain osaksi itseään. Oishan sekin pelottavaa, että jos kuvaat hyvin paljon roskaa ja kökköaiheita, niin olisi tosi ehkä kummallistakin, että jos määrittelisi itsensä sen kautta tosi vahvasti muutenkin kuin että se on ammatti. Varmaan jos tekee esimerkiksi jotain taidekuvaa, niin sittenhän se on ihan pakosti osa itseä. Se olis varmaan ihanne, että asiat olis kietoutuneet toisiinsa.

Haastateltava H5 kokee kuvattavan aiheen vaikuttavan siihen, missä määrin itsensä haluaa määrittää valokuvaajaksi. ”Roskaa” kuvaavan valokuvaajan ei H5:n mukaan kannattaisi määrittellä itseään tekemisen kautta. Niin kutsuttuja ”roska-aiheita” kuvaavan valokuvaajan ei siis tulisi sekoittaa ammatillista identiteettiään ja omaa, henkilökohtaista identiteettiään. Kuitenkin myös H5:n mukaan ihanteellinen tila valokuvaajalle olisi sellainen, jossa nämä kaksi identiteetin osaluuetta olisivat kietoutuneet toisiinsa.

Seuraavassa vielä H2, H3 ja H4 kuvaavat omaa käsitystään ihanteellisesta ammatillisesta identiteetistä.

H2: Siihen liittyy se, että sä oot ite sinut ittes kanssa, koska sä toimit yksilönä.(...) Niin, että sä pystyt pitämään itsestäs ja sitä kautta pystyt pitämään itsestäsi myös valokuvaajana. Ja että sulla on jotain tukiverkkoja joihin sä voit turvautuu. Sitten pitää kyllä olla aktiivisesti yhteisöllinen, sen sijaan, että kadehtisi muita. (...) Se, että on aika joustava auttaa ja se, että olisi valmis tekee hyppyjä erilaisten valokuvaajan työroolien välillä esimerkiksi journalistisesta kuvasta mainoskuvaan.

H3: Sellainen vahva, mutta vastaanottava. Jotenkin, että tietää oman paikkansa, omat rahkeensa ja haluaa vain koko ajan nähdä ja oppia lisää. Se, että pystyis seisomaan sen takana, mitä tekee. (...) Kuvaaminen on hirveän henkilökohtainen asia ja se on tosi kokonaisvaltaista. Välillä on vaikea erottaa sitä omaa ammatti-identiteettiä ja sitä jotain muuta mitä on. (...) Mun mielestä jokaisen kuvaajan tulisi oppia arvostamaan sitä omaa tekemistään ja kunnioittamaan itseään valokuvaajana ja rakentamaan ja työstämään sitä ammatti-identiteettiä.

H4: Se kaikkein suurin voima identiteetissä liittyy siihen luottamukseen ja semmoiseen terveeseen itsetuntoon, että vaikka se ei välttämättä mitään supervahvaa itsetuntoa tarkoita, mutta että luottaa siihen, että siinä on jotain, siinä asiassa mitä itse tekee.

Tutkimushenkilöiden haastattelupuheessa ammatillisesta identiteetistä nousee esiin kulttuurisia mallitarinoita ja stereotypioita valokuvaajasta. Vastaukset kysymykseen ihanteellisesta ammatti-identiteetistä näyttäisivät olevan kuvauksia vahvan valokuvaajan kategoriasta. Kappaletta kirjoittaessani pohdin erityisesti H4:n kommenttia itsenäisestä valokuvaajasta, jolla on vahva näkemys ja maailmankuva. Kiinnostava näkökulma H4:n pohdinnalle on Hallin (1999) ajatus yhtenäisen identiteetin harhasta. Jos yksilöllä on tunne vahvasta ja yhtenäisestä identiteetistä, se johtuu Hallin mukaan vain siitä, että olemme onnistuneet kehittämään sopivan “minäkertomuksen” itsestämme. (emt. 23). Vasta eletyn elämän myötä oma historia alkaa näyttää suoraviivaiselta. Sattumanvaraiset valinnat tuntuvat tarkoituksenmukaisilta, ja ammatillinen minäkertomus kehittyy. Kenties vasta vuosien jälkeen pystymme näkemään tapahtumat niin, että yksi asia johti seuraavan ja sen jälkeen tapahtui, mitä tapahtui.

Käytännössä ajatus ihanteellisesta valokuvaajan ammatti-identiteetistä sisältää haastateltavasta riippumatta paljon samankaltaisuuksia. Hyvä ammatti-identiteetti tarkoittaa haastateltavien mielestä käsitystä siitä, mitä haluaa ja mitä osaa; se on ainakin kykyä asettaa ja pyrkiä kohti päämääriä. Lisäksi haastateltavat pitivät vakaana ammatillisen identiteetin edellytyksenä ylipäättään sellaista itsetuntoa, että voi seistä sen takana, mitä tekee ja kuvaa. Kaikkein voimakkaimpana kommenttien taustalla tuntuu olevan ajatus siitä, että vahvan ammatillisen identiteetin omaava voi pitää itsestään sekä ihmisenä että valokuvaajana.

6.3 Ammatilliseen identiteettiin vaikuttavat tekijät

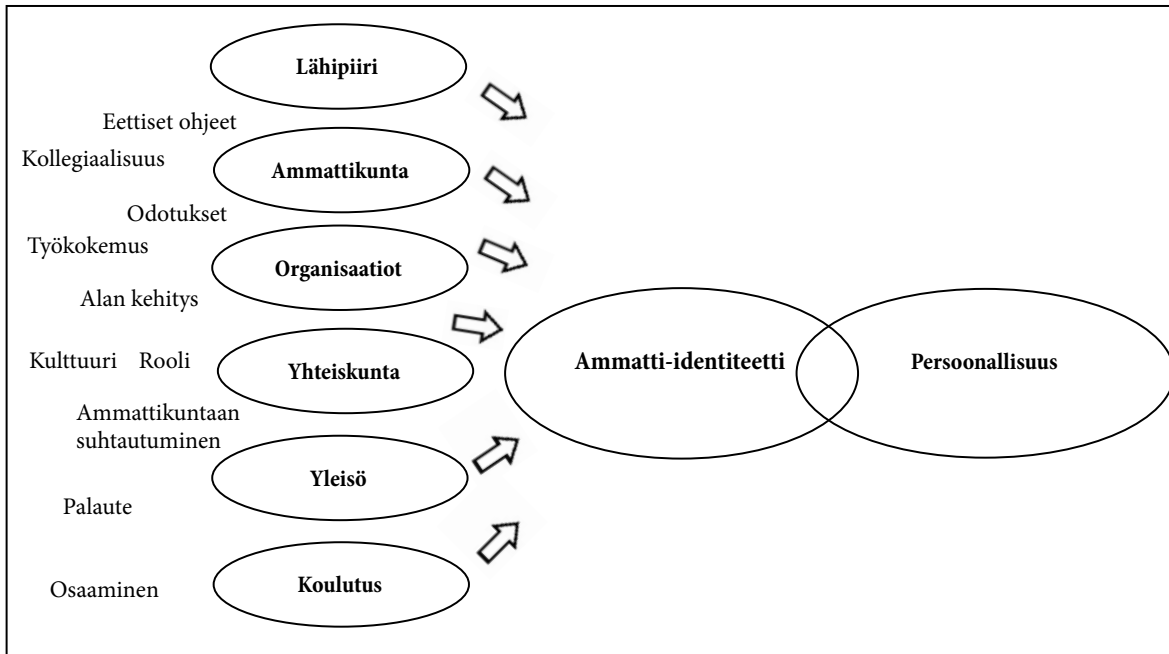
Alla on luettavissa kuvio ammatilliseen identiteettiin vaikuttavista tekijöistä, joita käsittelen tässä kappaleessa. Ammatti-identiteettiin vaikuttavilla tekijöillä viitataan niihin seikkoihin, jotka valokuvaajan kategoriaa näyttäisivät vahvimmin rakentavan. Ammatti-identiteetti ja yksilön oma henkilökohtainen persoonallisuus sijoittuvat kuviossa lomittain, sillä, kuten aiemmin mainitsin, haastateltavat pitivät ammatillisen ja henkilökohtaisen identiteetin ja persoonan yhteen kietoutumista ihanteellisena henkisenä tilana valokuvaajalle.

Pulmalliseksi aineiston analysoinnin tekee se, että tulkintoja tehdessä olisi kyettävä ottamaan ainakin osin huomioon myös haastateltavien yleinen elämänsäsenne ja persoonallisuus. Haastateltavat helpottivat tosin tätä määrittelemällä itse itseään esimerkiksi “yltiöoptimistiksi”, “optimistiksi” tai esimerkiksi “ei-yrittäjähenkiseksi”. Ongelmana on kuitenkin se tosiasia, että siihen, miten haastateltavat itsestään kertovat tai miten he persoonansa kategorisoivat, en voi varauksetta luottaa.

Tulkitsen aineistosta ammatti-identiteettiin vaikuttaviksi tekijöiksi valokuvaajien ammattikunnan, erilaiset media-alan organisaatiot, yhteiskunnan, yleisön, lähipiirin ja koulutuksen. Yleisö ja yhteiskunta ovat mukana kuviossa, sillä vallitseva kulttuuri ja yleisön suhtautuminen valokuvaajien ammattikuntaan voivat vaikuttaa ammatti-identiteetin rakentumiseen positiivisesti tai negatiivisesti. Kyse voi olla esimerkiksi yleisistä asenteista media-alaa tai valokuvaajien työtä kohtaan. Miten kulttuurissamme esimerkiksi suhtaudutaan iltapäivälehtiin? Sen, arvostetaanko valokuvaajia myös alan ulkopuolella, voi ajatella vaikuttavan nuoren valokuvaajan itsearvostukseen. Myös suvun ja lähipiirin suhtautuminen ammattiin voi horjuttaa tai vahvistaa

identiteetin rakentumista. Kuten H4 toteaa: *“Muistan meidän suvusta jotain, että ammatteihin suhtaudutaan eri tavalla, että joku on nyt joku taiteilija ja tavallaan siellä on joku pieni negatiivinen pohjavire, että se on joku sellainen.”*

Kuvio 1. Ammatti-identiteettiin vaikuttavat tekijät.

6.3.1 Muuttuva työ

Ammatti-identiteettejä käsittelevässä tutkimuksessa en voi jättää huomioimatta nykyistä media-alan murroskautta (vrt. Väliiverroinen, 2009). Jokainen haastateltava nosti esiin alan kehityksen, joten muuttuva työ luo yhden kehikon, jonka läpi tutkimuksen tuloksia voi tarkastella. Työn epävarmuus luo ammatillisen identiteetin rakentumiseen paineita, ja media-alan muuttuvalla työympäristöllä voi olla ammatillisen identiteetin rakentumisen kannalta monitahoisia vaikutuksia. Yksi työn epävarmuutta tutkineiden perusväitteistä on, että pelko työpaikan menettämisestä voi olla psyykkisiltä seurauksiltaan yhtä vakavaa kuin työpaikan menettäminen (Julkunen, 2008, 114).

Erja Kolari (2009) kirjoittaa kirjassa *Journalismi murroksessa* palkkatyön kahdesta merkityksestä: se on samalla sekä taloudellisen tasapainon ehto että mahdollisuus toteuttaa itseään ammatillisesti. Työelämä tarjoaa työntekijälle kuitenkin vähenevissä määrin jatkuvuutta ja ennustettavuutta. Ammatti-identiteetin rakentumisesta tulee yhä haastavampi projekti. Yhteiset, kollegiaaliset

määritykset ammatillisuudesta muuttuvat kohti yksilöllisempiä määrityksiä, kun työelämän käytännöt muuttuvat. (Kolari, 2009, 153.)

Valokuvaajien muuttunut työympäristö tuli esiin kaikissa haastatteluissa, vaikka en kysynyt haastateltavilta suoraan aiheesta. Muuttuvan työn mukana tuomaa epävarmuutta näyttäisi ruokkivan myös alalla työskentelevät vanhemmat valokuvaajat. Yksi haastateltavista kertoo, miten kauemmin töissä ollut kollega painotti, että *“hanki äkkiä joku toinen ammatti”*.

Tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta voidaan siten pitää yhtenä suurena linjana aineistossa. Taloudellisen epävarmuuden koettiin olevan merkittävä ammatillista identiteettiä horjuttava seikka. Toimittajien freelanceriutta pro gradu -työssään tutkineen Petteri Ruotsalaisen (2003, 2) mukaan freelance-toimittajien ammatti-identiteetissä korostuu samaan aikaan itsenäisyys ja tulevaisuuden epävarmuus. Ruotsalainen jakaa freelancereiden epävarmuuden kahteen luokkaan: taloudelliseen ja henkiseen epävarmuuteen. Näillä viitataan yksilön taloustilanteen epävakautteen ja samalla freelancerin kokemaan henkiseen epävarmuuteen siitä, että freelance-toimittajat kokevat olevansa pakotettuja ylittämään itsensä uudelleen ja uudelleen tekemässään työssä. (emt. 41–42.) Tämä tuntuu näkyvän myös haastateltavieni vastauksissa.

Viidestä haastattelusta neljässä havaitsin, että taloudellisen epävarmuuden lisäksi myös henkinen epävarmuus vaikeuttaa ammatillisen identiteetin rakentumista. Kaikki tutkimushenkilöt olivat tehneet freelance-töitä. Haastateltavat kokivat toisinaan paineita tai ahdistusta omasta riittämättömyydestään. Juuri henkinen paine tuntui asettavan jopa lieviä esteitä valokuvaajan ammatillisen identiteetin vapaalle kehittymiselle. H3 kokee esimerkiksi välillä täyttäneensä liian isot saappaat ryhtyessään tekemään toimeksiantoja. Myös H2 kertoo pelkäävänsä, että häntä pidettäisiin yleisesti heikkona työntekijänä. Hän kertoo olevansa jatkuvasti *“tuntosarvet pystyssä”* ja kuulostelevansa, millainen kuva toimeksiantajalla hänestä on.

H2: Ehkä mulla on sellainen peruspelko siitä, että mua pidettäis jotenkin heikkona ja voimattomana. Jos mulla on sellainen oletus, että töissä pomo katsoo niin, että jaksakohan toi tai voikohan tolle antaa tällästä keikkaa tai jos musta tuntuu, että mä saan vaan pientä sälää, ettei mua voida vaikka lähettää jonnekin kauemmas kuvaamaan. Mä oon tosi herkkä aistimaan sitä.

Tulkitsen kommentista haavoittuvaisuutta ja epävarmuutta liittyen omaan paikkaan työmarkkinoilla. Tämänkaltaisten tuntemusten taustalla voi ajatella olevan media-alan laajempi muutos (vrt. Väliiverroinen, 2009), jonka myötä kuvaajien välinen kilpailuasetelma muuttuu esimerkiksi myyjä- ja ostajaosapuolten välisten sopimusongelmien ja media-alan ylikoulutuksen myötä. Jatkuvasti muuttuva työympäristö ei myöskään mahdollista juuri ennustettavuutta ja vakaan ammatti-identiteetin rakentumisesta tulee koko työelämän mittainen tehtävä (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006, 26–28).

Seuraavassa H4 kuvailee tarkemmin media-alan toimintakentän muutosta. Kuvaava on mielestäni se, että laajan media-alan muutosta selvittävän vastauksen taustalla on tarkoitus vastata haastattelijan kysymykseen nuorten suomalaisten valokuvaajien ammatti-identiteetistä.

H: Onko sulla tuntuma siitä, että millainen ammatti-identiteetti suomalaisilla nuorilla valokuvaajilla on? Jos pitäis tehdä tällainen yleistys.

H4: Musta tuntuu, että on tapahtunut niin isoja muutoksia työelämässä ja kaikessa siinä, miten ihmiset saa näyttelyitä ja työpaikkoja ja muuta jollain tumblr-liketyksillä, että tavallaan ne kuratoriaaliset jutut muuttuu. (...) Se ei ole pelkästään mediataloissa, joissa se iso muutos tapahtuu, vaan se, miten se valokuva on tässä maailmassa muuttuu. Siinä on ollut pitkään sellaisia valmiita polkuja, että joku haluaa tehdä omia projekteja ja joku haluaa kuukausipalkkaisen duunin hesarista. (...) Nyt siinä ei oo enää semmoista samanlaista traditiota. Esimerkiksi vaikka Hesarilla on ollut sellainen perinne, että talo kasvattaa muutamista henkilöistä siihen ammattiin meneviä ihmisiä. Nyt siellä on ollut monena vuonna kesäkuvaajia ja ei oo sopparihommia suostuttu tekemään, niin sitten se yhtäkkiä katkee se linkki. (...) Yleisesti se on ehkä muuttunut niin, että se on identiteetti on vähän semmosessa hautomistilassa, että katotaan uusia suuntia ja tulee uusia esimerkkejä, miten joku saa jotain uusia juttuja esille tai työpaikkoja.

H4:n mainitsemien työelämän epävarmuuden ja laajojen, monialaisten työvaatimusten valossa, voidaan pohtia, mihin eheää ja vahvaa ammatti-identiteettiä edes tarvitaan. Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006) kysyvätkin yllättävästi: “Eikö vahva ammatillinen identiteetti tällöin ole pikemminkin rasite, josta on päästävää eroon, jotta ammatin vaihtaminen, jatkuva oppiminen ja työyhteisöjen joustava kehitys voivat tapahtua esteittä (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2006, 27)?”

Eteläpellon ja Vähäsantasen kysymyksen keskiössä on postmoderni subjekti, joka vahvan ammatillisen identiteetin sijaan nojaa sopiviin ammatillisiin identifikaatioihin tarpeen vaatiessa. Sinänsä kiinnostavalla kysymyksellä on kaksi puolta. Toisaalta vahva ammatillinen identiteetti voi olla keino selviytyä jatkuvasti muuttuvassa työympäristössä, mutta ehdoton valokuvaajan ammatti-identiteetti voi yhtäältä sulkea henkilöltä pois muita työtehtäviä, esimerkiksi kirjottavan toimittajan tai mainoskuvaajan töitä. Kysymykseen on hyvä suhtautua kriittisesti. Sillä eikö kuitenkin juuri vahva ammatillinen identiteetti ole turva, silloin kun kaikki muu työelämässä muuttuu?

Kaksi haastateltavista pitää tärkeänä valokuvaajan identiteetin joustavuutta. Heidän mukaansa vahva valokuvaaja voisi suhtautua intohimolla tarjottuun työhön, oli kyseessä sitten ”oikeat asiat tai jonkun jutun promoaminen” (H2). Joustava valokuvaaja olisi valmis asettumaan kuvajournalistista mainoskuvaajaksi; siis siirtymään erilaisten kategorijäsenyyksien välillä. H5:n mukaan valokuvaajalle tärkeä ominaisuus olisi nykypäivänä juuri ammatillisen identiteetin joustavuus. Alla olevassa kommentissa on luettavissa Hallin (1999, 19) ajatus identiteettien jatkuvasta liikkeestä ja siten se on kiinnostava huomio Eteläpellon ja Vähäsantasen yllä olevaan kysymykseen ja ylipäätään muuttuvaan työympäristöön.

H5: Mun mielestä identiteetti on semmoinen liukuva ja se voi muuttua eri ajoissa. (...) Ehkä mun mielestä ihanteellinen identiteetti on ylipäätään sellainen, joka ei oo liian pysyvä tai selkeärajainen, vaan että se voi muuttua tilanteissa, ajassa ja paikassa. Samalla kun ihminen muuttuu, niin se identiteetti muuttuu osana sitä ihmistä. Tai jotenkin, että mä ehkä kyseenalaistaisin sellaisen identiteetin, joka on aina koko ajan sama. Jos miettii vaikka valokuvaamista ja tätä aikaa, niin media muuttuu niin kauheeta vauhtia, niin kyllähän ihmisen on pakko kyetä muuttumaan siinä samalla.

Nykypäivänä kuka tahansa voi toimia valokuvaajana. Valokuvaaja on siinä mielessä erityinen ammatti, että valokuvaajana työskenteleminen ei edellytä erillistä tutkintoa. Tästä näkökulmasta ammatti-identiteetin määrittäminen nousee erityisen tärkeäksi kysymykseksi. Työkentän hajautuessa ja laajentuessa tulee yhä merkityksellisemmäksi asettaa itsensä suhteessa muihin ja määrittää amatööriyden ja ammattilaisuuden rajat.

6.3.2 Palaute

Kaikki haastateltavat pitävät ammatillista identiteettiä tukevana asiana palautetta, jolla näyttäisi olevan merkitystä etenkin työuran alkuvaiheessa. Haastateltavat käsittivät palautteen varsin laajasti tarkoittamaan kaikkea toimittajan kommentista, opiskelukollegan kannustukseen ja esimerkiksi työpaikan tai -keikan saamiseen. Palaute voi olla laadultaan ammatti-identiteettiä horjuttavaa tai vahvistavaa. Yksi haastateltavista totesi, että palautteen vaikutus ammatti-identiteettiin on tietysti myös vaikea persoonakysymys: kuinka paljon välitän ylipäättään muiden ihmisten mielipiteistä?

H1: Kolhuja mun identiteetti on saanut sillon, kun ei oo saanut alalta töitä, ja tuntunut ettei saa sellaista palautetta, josta ymmärtäisi, että siinä on itselleen mitään tulevaisuutta. Valokuvaaja on niin sellanen ammatti, joka on muilta tulevan palautteen varassa tietyllä tapaa.

H1 on toiminut valokuvaajana muutaman vuoden, mutta hän on sittemmin siirtynyt kuvaamisesta enemmän kirjoittamisen pariin. Siirtymään vaikutti muun muassa se, että kesätöitä valokuvaajana ei ollut tarjolla. H1 pitää kieltävää vastausta työhakemukseen palautteena omasta osaamisesta. H1 tasapainoilee nyt kahden jäsenyysskategorian välissä. Hänellä on jäsenyys sekä toimittajan että valokuvaajan kategoriassa, ja hän pyrkii luomaan uutta ammatillista identiteettiä. Se aiheuttaa sekavia tunteita. H1 on pohtinut huomattavan paljon omaa ammatillista identiteettiään.

Seuraavassa on mahdollista lukea H1:n kertomus selontekona oman identiteetin rakennustyöstä, josta voidaan käyttää Juhilan (2012, 159) ehdottamaa käsitettä ongelmatarina, jossa ei-toivottu tapahtuma muokkaa olennaisesti ammatti-identiteettiä. Selonteoilla viitataan erilaisiin selityksiin ja kuvauksiin, joilla jotakin tapahtunutta selitetään muille ihmisille. Selontekovelvollisuus viittaa puolestaan tavallisesta poikkeaviin tapahtumiin, josta ihminen antaa selityksiä. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 21.)

H1: Se, että en saanut enää töitä, oli niin suuri palaute, että nyt pitää alkaa tehdä jotain muuta, vaikka edellisen kesän oli ollut todella vahva valokuvaajan identiteetti. Valokuvaajaan identiteettiin liittyy sellaista, että jos sanot, että olet valokuvaaja, niin moni sanoo, että vau, vähänkö hienoa. Sitten joutui luopumaan siitä. Se oli kova kolaus. Huomaa, että se on prosessi, joka on kestänyt aika kauan, että löytää

tavallaan sen valokuvaajan identiteetin tilalle jotain. Kun olin vaihdossa siellä tuntui, että sai olla vaan. Kukaan ei määritellyt mun identiteettiä. Kukaan ei asettanut identiteettiä millekään mittapuulle, mutta paluu Suomeen tarkoitti sitä, että nyt jotain muuta. Sen jälkeen kun on tullut takaisin, niin oon joutunut aika kovalla työllä rakentamaan jotain vaihtoehtoista identiteettiä. Se on ollut työn tekemistä.

H1 tuottaa selontekoa tapahtuneesta ja rakentaa kausaliteettia, jonka avulla omaa tarinaa selitetään. H1:n kommentissa kausaalisuus ja ajallisuus ovat läsnä (kesä)työttömyyden, Suomeen muuton ja uuden identiteetin rakentamisen kautta. Palautteen kautta H1 on sitten rakentanut itselleen vaihtoehtoista identiteettiä pyrkimällä samastumaan enemmän toimittajan ammattikategoriaan. H1 oli ainoa haastateltavista, joka kertoi avoimesti, ettei ollut saanut hakemaansa työpaikkaa. Hän myös mainitsi ammatti-identiteetin vaativan tietoista rakentamista.

Narratiivisesta näkökulmasta katsottuna kyseessä on yhden nuoren valokuvaajan ammatillinen minä-tarina, jossa odottamattomien vaikeuksien kautta identiteetti joutuu muotoutumaan uudelleen. Haastateltava peilaa muuttunutta suhdetta itseensä valokuvaajana. Haastattelupuheessa korostuu tapahtumien (kesätyöttömyys ja vaihto) välinen jännite ja ristiriita. Haastateltavan kertomus on esimerkki siitä, miten yhden valokuvaajan ammatillista kasvua kuvaa kamppailu ammatti-identiteetin tasapainosta.

H1: En ehkä jaksa ylläpitää sellaista valokuvaajan identiteettiä, koska se tuntuu aika raskaalta ylläpitää jotain sellaista, johon ehkä mulla ei ole samanlaista paloa, kuin niillä, jotka jaksaa ylläpitää sitä, vaikka ei ole töitä. En jaksa olla huono valokuvaaja. Se on jotenkin niin, että haluaa olla tosi hyvä tai sitten jotain muuta.

Kaikki haastateltavat mainitsivat etenkin alan sisältä ja valokuvaajien yhteisöstä saadun positiivisen ja kannustavan palautteen vahvistavan tunnetta vakaasta ammatti-identiteetistä.

H3: Mulle ehkä just ihmisten positiivinen ja kannustava palaute, mikä tulee esimerkiksi joltain lehdeltä, kenelle sä työskentelet, niin se merkitsee. Se tuntuu hyvältä ja varmaan kannustaa eteenpäin. Mutta mulle tulee enemmänkin mieleen sellainen, mikä on on mulle itselle ollut tosi vahva palaute ja vahvistanut mun ammatti-identiteettiä on ollut se, miten mä itse reagoin tähän valokuvaukseen. Kun mä päätin, että mä kokeilen mihin mun rahkeet riittää valokuvauksen parissa, niin mä oon

huomannut, että mä oon paljon onnellisempi ja intohimosempi, tinkimättömämpi, ihan sika kunnianhimoinen ja löytänyt itsessäni sellaista perfektionismia, mikä ei välttämättä ole hyvä asia, mutta se sitä, mitä mä olen pitkään kaivannut.

Pidän kiinnostavana H3:n ajatusta siitä, että tärkeimpänä palautteena on oma henkilökohtainen suhtautuminen siihen, mitä tekee ja se, miten yksilönä reagoi omaan tekemiseen. Tästä voidaan lukea valokuvaajan intohimon vahvistavan ammatillista sitoutumista ja sitä kautta myös ammatti-identiteettiä. Tällöin palaute kumpuaa myös valokuvaajasta itsestään.

Haastateltavat tuntuivat arvottavan palautteen merkitystä ammatti-identiteetille sen mukaan, tuleeko palaute alan sisältä vai ulkopuolelta. Asiakkaiden ja kollegoiden antaman palautteen koettiin vahvistavan erityisesti ammatti-identiteettiä. Yksi haastateltavista mainitsi myös kuvattavan palautteen merkitsevän hänelle paljon.

Seuraavassa H5:n kommentti palautteen merkityksestä. H5 arvioi palautteen merkitystä puolestaan omasta iltapäivälehdessä valokuvaajan jäsenyyskategoriasta käsin.

H5: Erityisesti alan sisältä tulevalla palautteella tai siis sellaisella, mitä muut ammattilaiset antaa, on merkitystä. En näe, että jollain lukijan palautteella on yhtään mitään merkitystä siinä vaiheessa, kun oot töissä iltapäivälehdessä. Mulle on ihan sama mitä kommentteja sieltä tulee. Mä en halua nähdä mitään palautteita, mutta se mitä esimerkiksi pidempään töissä olleet työkaverit sanoo, niin se on tosi tärkeitä. Ne on ehkä just niitä asioita mitkä sitä ammatti-identiteettiä ja valokuvaajuutta vahvistaisi.

Kommentissa kaikki iltapäivälehtien lukijat asettuvat samaan kategoriaan. Tähän ryhmään kuuluvien henkilöiden antamalla palautteella ei näytä olevan merkitystä H5:n ammatilliselle identiteetille. Kommentista “*siinä vaiheessa, kun oot töissä iltapäivälehdessä*” luen, miten iltapäivälehdessä valokuvaajan kategoria synnyttää tietynlaista kategoriasidonnaista ajattelua, jossa lukijoiden palautteen ajatellaan olevan epäolennaista valokuvaajan ammatillisen identiteetin kehittymisen kannalta. Miksi se, keitä varten työtä todellisuudessa tehdään ei näytä merkitsevän, vaan ainoastaan arvostus työyhteisön parissa vahvistaa ammatti-identiteettiä?

On mielestäni silmiinpistävää, miten suuri merkitys juuri alan sisältä tulevalla palautteella on ammatilliselle identiteetille. Nuorten valokuvaajien ammatti-identiteetti muokkaantuu vuorovaikutuksessa työyhteisön kanssa. Jos tarkastelemme journalistista valokuvaa, voisi ajatella, että alan yleisestä kriittisestä luonteesta johtuen palaute kollegoilta painaa enemmän kuin esimerkiksi lukijapalaute. H4 kertoo, että ammatti-identiteetti voisi saada kolauksen, jos kuvaajien yhteisö hylkisi jotain, mitä valokuvan nimissä tekee. Myös H2 kertoo muiden valokuvaajien ja toimittajien palautteen merkitsevän erittäin paljon.

Tosin kollegoilta saatu kritiikki on syystäkin painavaa, sillä onhan kysymys työurallaan aloittelevasta nuoresta. Varsinainen oppimisprosessi tapahtuu usein vasta työelämässä, jolloin kollegoiden palautteen merkitys ammattiin kasvamisessa tietysti korostuu. Yhdistän alan sisältä tulevan palautteen merkityksen myös valokuvaajan työn julkiseen luonteeseen. Journalistinen kuva on aina näkyvä, toisin sanoen, sillä on yleisö. Lehdessä julkaistua kuvaa ei voi muuttaa ja se on kaikkien arvosteltavissa. Myös erilaiset alan sisäiset kilpailut, kuten Vuoden lehtikuvaaja -kilpailu, saattaa osaltaan vaikuttaa palautteen merkitykseen. Vuotuisessa kilpailussa valokuvaajista koostuva tuomaristo arvostelee muiden kuvaajien työtä. Voittajat saavat rahaa, mainetta ja mahdollisesti uusia työtilaisuuksia.

6.3.3 Tilanteet

Ammatti-identiteetti rakentuu ja muovautuu paitsi ihanteiden ja palautteen myötä myös arkisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa tulkitsemme muiden ihmisten toimintaa. Jo aiemmin mainitsemani tilanteinen identiteetti tarkoittaa osittain samaa kuin roolit. Tilanteinen identiteetti viittaa täsmällisemmin sellaiseen identiteettiin, johon sekä identiteetin edustaja että vuorovaikutustilanteen muut osapuolet orientoituvat luonnostaan (Suoninen, 2012, 97).

Ajatus on mielenkiintoinen tämän tutkimuksen kannalta. Kategorioihin pohjautuvan tiedon perusteella ajattelemme tietävämme, millaisia valokuvaajien tulisi olla ja miten heidän tulisi käyttäytyä. Kyse on opituista stereotyyppioista, jotka saattavat saada vahvistusta esimerkiksi erilaisissa oppilaitoksissa. Osa stereotyyppioista juontaa juurensa varmasti myös valokuvaajaan yleisesti liitetyistä mielikuvista.

Kategorisointia, jossa ihminen tulee arvioiduksi yhden kategorian perusteella, kutsutaan *stereotyyppioivaksi kategorisoinniksi*. Jokainen tulee toisinaan niputetuksi ammattia edustavan

ryhmän jäseneksi. Samalla toimintaamme arvioidaan kategoriaan liitettävien stereotyyppisten ominaisuuksien kautta. Nämä ominaisuudet ovat luonteeltaan normatiivisia: tiettyyn ryhmään kuuluvalla jäsenelle hyväksytään vain tietynlaisia ominaisuuksia. (Juhila, 2012, 184–185).

H3: Mua tavallaan ärsyttää, että valokuvaajilta aina odotetaan, että ne on sosiaalisia. (...) Sellanen stereotyyppinen kuva, jonka on itse nuorempana ajatellut valokuvaajasta on tosi ulospäin suuntautunut henkilö, joka heittäytyy kuvaustilanteeseen aika äänekkäästi, jopa päällekkäyvästi. Sellanen sosiaalinen pakkaus, joka osaa myydä itseään ja osaa tuoda omat valmiutensa esiin tosi näkyvästi. Osaa toimia asiakkaiden ja myös kuvattavan kanssa tosi jouhevasti ja on sellanen supliikki tyyppi.

Kategoriat voivat olla rinnakkaisia, mutta ne voivat olla myös toisensa poissulkevia. H3:n kommentin valossa voisi kysyä, sulkeeko esimerkiksi ujon ihmisen kategoria pois valokuvaajan kategorian? H3:n esittelemä stereotyyppinen kuva valokuvaajasta voi aiheuttaa ahdistusta ammatti-identiteetin rakentumisprosessissa, jos oma ammatti-identiteetti ja yleisesti jaettu stereotyyppinen identiteetti ovat pahasti ristiriidassa keskenään. Aineistosta ei voi kuitenkaan lukea haastateltavien haluavan olla stereotypian mukaisia valokuvaajia, “sosiaalisia pakkauksia”, vaikka ajatus “tietynlaisesta valokuvaajasta” näyttäisi toisinaan horjuttavan oman ammatti-identiteetin vakaata rakentumista. Esimerkiksi H5 ajattelee valokuvauksen sopivan vain tiettyntyyppisille ihmiselle.

Valokuvaajan kategoria näyttäisi olevan voimakas identiteetikategoria, joka näyttäytyy esimerkiksi siinä, miten paljon haastateltavat ovat omaa ammatti-identiteettiään pohtineet. Voimakkaista identiteetikategorioista voidaan käydä myös neuvottelua esimerkiksi tasapainoilemalla kategorioiden välillä (Suoninen, 2012, 129–130). Esimerkiksi H1 on toimittajan ja valokuvaajan ammatti-identiteetin siirtymävaiheessa, jolloin tasapainoilu kuvan ja tekstin välillä tuo esiin monenlaisia mietteitä identiteettien problematiikasta ja arkisista tilanteista.

H1: Se on kyllä vähän pään sisässä, että miksi ihmeessä ihminen ei voisi pitää itsellään montaa identiteettiä yhtä aikaa? Miksi en voisi tehdä kumpaakin, kirjoittaa ja kuvata? Mutta se on jännää, että noita vierekkäisiä asioita on vaikeeta pitää yllä yhtä aikaa.

Haastateltava pohtii moni-identiteettisyyteen liittyviä ongelmia. Näyttäisi siltä, että H1:n on luovuttava sitoumuksestaan valokuvaajan kategoriaan, jotta hän voisi identifioitua enemmän toimittajan kategoriaan. Arkisten tilanteiden ja käytäntöjen näkökulmasta on kiinnostavaa, mikä painoarvo kategorioille (esimerkiksi valokuvaaja ja toimittaja) kulloinkin eri tilanteissa annetaan. Vaikka identiteettien rakentaminen muuntuukin ja saa toisinaan yhä joustavampia muotoja, ihmisten välinen yhteistoiminta edellyttää kuitenkin sellaista ennustettavuutta, jossa toimijoita on mahdollista jollain tavalla tunnistaa tuttujen ja tuttuihin määreisiin liitettävien identiteettien kantajiksi (Suoninen, 2012, 128).

H1: Mä vähän välttelen, että joutuisin vieraille, samalla alalla oleville henkilöille, kertomaan mitä mä teen, koska en oikein vielä itsekään tiedä. Kun olin esimerkiksi juhlassa, jossa oli paljon toimittajia, niin siellä moni kysyi, että "Mitäs sä teet? Mä oon toimittaja". Mä sitten vastasin vaan, että hmm... joo, no mäkin kirjoitan. En pystynyt sanomaan, että oon toimittaja, mutta en lähtenyt sille valokuvaaja linjallekaan.

Kommentti osoittaa esimerkin sosiaalisesta tilanteesta, jossa jommankumman ammatin kategoria olisi oletettavasti muuttanut vuorovaikutustilannetta uuden ihmisen kanssa. H1 ei halunnut edellä kuvatussa tilanteessa ottaa itselleen tilanteiden identiteetiksi kummankaan ammatin kategoriaa.

Myös seuraavassa H5:n kommentissa on myös luettavissa tietystä tilanteesta tapahtuvaa tasapainoilua vahvojen kategorioiden välillä.

H: Onko sun identiteetti valokuvaajana joskus joutunut pakon edestä muotoutumaan uudelleen?

H5: No siis varmasti on siinä vaiheessa kun on mennyt alan töihin. Sit on mennyt kuvaaman sellaisia aiheita, mitä ei todellakaan haluis kuvata ja sit on kuvittanut sellaisia juttuja, mitä ei todellakaan haluisi kuvittaa. Sillä tavalla, kun kuvaat jotain Martina Aitolehteä jossain punaisessa uimapuvussa pyllistelemässä, niin tulee vaan sellainen olo, että mun identiteettini feministinä, joka on hyvin vahva, ei mene millään tavalla yksin tän asian kanssa. Ja sitten ne on vaan pitänyt täysin erottaa toisistaan, että okei, tää ei kuulu mun identiteettiin tää työn tekeminen iltapäivälehdessä. Mun identiteettiin kuuluu pikemminkin uusien kokemusten hankkiminen asiasta X.

H5:n puheessa on läsnä pyrkimys rakentaa itselle feministin ja yhteiskuntatieteilijän kategorijäsenyyttä. H5 nojaa kuitenkin valokuvaajan kategoriaan silloin, kun tuntee valokuvaajan identiteetin omaksumisen lievittävän työskentelystä ja feministin kategorijäsenyydestä johtuvia ristiriitaisia tunteita. H5 ei esimerkiksi epämiellyttäväksi kokemassaan kuvaustilanteessa halua ottaa itselleen ominaisempaa feministin identiteettikategoriaa, vaan hän nojaa epämukavassa tilanteessa mieluummin valokuvaajan kategoriaan, sillä feministin kategorian omaksuminen vaikeuttaisi työn tekemistä sellaisessa tilanteessa, jossa feministin kulttuuriseen tietoon pohjautuen odotetaan toimivan eri tavalla.

Tilanteisiin identiteettikategorioihin liittyen kysyin haastateltavilta, esittelevätkö he itsensä mielellään valokuvaajiksi. Yllättäen, yhtä henkilöä lukuun ottamatta, haastateltavat kertoivat valokuvaavaksi esittäytymisen olevan tai ainakin olleen vaikeaa. Seuraavassa ote haastattelusta, jossa H3 pohtii valokuvaajaksi esittäytymisen vaikeutta.

H: Kerrotko sä mielelläsi, että olet valokuvaaja?

H3: En. Mulle se liittyy siihen, että on tehnyt tätä niin vähän aikaa. Mä muistan kun mä kerran vahingossa sanoin, että mä oon valokuvaaja. Se oli sellanen porukka, missä ei ollut muita valokuvaajia. Mä ite sanoin itseeni valokuvaajaksi. Mä säikähdin. Sitten mä korjasin sen niin, että mä sanoin, että mä opiskelen valokuvaamista. Mä tykkään sanoa, että mä opiskelen valokuvaamista, en valokuvaajaksi. Vaikka mä teen niitä töitä kuitenkin. Se varmaan riippuu siitä kontekstista. Muille valokuvaajille (...) mä aina kerron, että mä opiskelen valokuvaamista. Se on sellainen turvallinen identiteetti. Mä huomaan, että kollegoille on tosi vaikee sanoa, että mä oon valokuvaaja.

H: Mistä se johtuu?

H3: Varmaan se johtuu siitä, että se identiteetti on niin herkkä. Sitä omaa tekemistään arvottaa liikaa. Tietää, että joku toinen on voinut olla sen valokuvauksen parissa vaikka viisi tai 20 vuotta. Se, että tietää, että joku muu on kuvannut paljon pidempään ja sitten alkaa vähätteleämään sitä omaa intohimo ja tekemistä. Jostain syystä se tuntuu sillä hetkellä jopa röyhkeältä sanoa, että mä olen valokuvaaja, koska mä olen vasta tieni alussa.

Identiteettiä käsittelevän tutkimuksen näkökulmasta on mielenkiintoista, miten H3 asettuu vuorovaikutustilanteissa ennemmin opiskelijan kategoriaan kuin valokuvaajan

identiteetikategoriaan. H3 pitää opiskelijan kategoriaan turvallisempaan kuin valokuvaajan kategoriaan, koska hänelle ei ole vielä kertynyt paljon kokemusta valokuvaajana.

H4: Sitten kun elää sellaisessa tietynlaisessa taideyhteisössä, jossa ihmiset tekee niitä samoja asioita, niin se kasvattaa semmoisen arvon ja siihen tulee aika semmoinen vakava suhtautuminen. Se, että sanoo, että on valokuvaaja tai taiteilija, se tuntuu tavallaan nyt hyvältä määritelmältä itselle. Muistan kyllä sellaiset kohdat, että sen termin käyttäminen on joskus tuntunut kauhealta jossain tilanteessa, mutta tavallaan herkulliselta. Nyt siihen on tullut ehkä sellainen seestyminen.

Yllä vuorostaan H4 kuvaa omaa suhtautumistaan valokuvaajana esittäytymiseen. Kommentista voi lukea, miten vahva yhteisö ja kollegiaalisuus vaikuttavat osaltaan positiivisesti ammatti-identiteetin rakentumiseen: syntyy valokuvaajan ammattilypeys ja sitoutuneisuus ammattiin. Tulkitsen tämän siten, että H4:n laaja työkokemus valokuvaajana helpottaa ammattikuntaan identifioitumista, jolloin itsensä esittelemisen valokuvaajaksi tilanteessa kuin tilanteessa tuntuu luontevalta (vrt. H3).

Tilanteesta riippuen otamme käyttöön erilaisia kategorijäsenyyksiä. Haastateltavat tasapainoilevat esimerkiksi feministin, toimittajan, opiskelijan ja valokuvaajan kategorioiden välillä. Pidän yllättävän, että kaikki haastattelemani henkilöt pitivät valokuvaajaksi esittäytymistä vaikeana tai ainakin tunnustivat siihen joskus liittyneen epävarmuuden tunnetta. Esimerkiksi H3 esittelee itsensä mieluummin opiskelijan kategorian kuin valokuvaajan kategorian kautta. Mitä kulttuurissamme sitten liitetään opiskelijoihin? Ainakin opiskelijan kategorian taustalla voidaan ajatella olevan ajatus siitä, ettei tarvitse olla vielä valmis: opiskeluaikanaan on vielä mahdollista haistella uusia tuulia, eikä välttämättä tarvitse vielä "päättää" esimerkiksi sitä, millaisen työn haluaa tai millainen valokuvaaja haluaa olla. Opiskelijana on myös mahdollista perustella omaa kokemattomuuttaan opiskelijastatuksella. Lisäksi opiskelijan kategoriaan nojautuminen voi olla turvallisempaa silloin, jos työkokemusta ei ole kovin paljon ja oma ala tuntuu vielä vieraalta.

Tuon tilanteisiin identiteetteihin liittyen esille vielä yhden näkökulman, esittämisen. Kuten aiemmin mainitsin, identiteetti rakentuu performatiivisesti puheessa ja teoissa (Butler, 2006, 80). Ammatti-identiteettiä vahvistetaan erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, jolloin ammatillinen varmuus syntyy toistojen kautta. Ajattelen identiteetin performatiivisen luonteen liittyvän

erityisesti työuran alkuvaiheeseen, sillä tuskin kukaan on valokuvaaja jo ensimmäisellä kuvauskeikallaan.

H2: Mulla on niin vähän valokuvaajan työtä takana, että se on melkein joka kerta puoliksi esittämistä. Esimerkiksi, jos pitää ottaa joku ryhmäkuva oli se sitten juhliissa tai lehtikeikalla tai jossain missä sun on todella otettava se tilanne hallintaan ja järjestettävä se, niin se on puoliksi sellaista hakemista. Tavallaan se tulee luonnostaan, että siihen ryhtyy, mutta ei se helppoa oo vieläkään. Sitä opettelee siinä samalla kun sitä työtä tekee.

Performatiivisuuden näkökulmasta katsottuna ammatti-identiteetti rakentuu kulttuurisesti tuttujen tapojen ja eleiden toiston avulla. Valokuvaajan on esimerkiksi näytettävä joltakin tai käyttäydyttävä sellaisen käytöskoodiston mukaan, mikä kuvaajalle kulttuurisesti hyväksytään. Butleria mukailen ammatti-identiteetti voi olla aluksi performanssi, esitys, jossa tiettyjä ammatillisen identiteetin puolia ilmennetään.

6.3.4 Koulutus

Kaikki tutkimukseen haastattelemiini henkilöt ovat suorittaneet valokuvausalan opintoja ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa. Haastateltavien mukaan koulutuksella ja oppilaitoksilla on tärkeä rooli ammatillisen identiteetin rakentumisessa. Koulutuksen myötä sitoudutaan omaan ammattiin ja luodaan mielikuvia tulevasta työstä. Aineistosta käy ilmi, että etenkin ensimmäisellä ja toisella opiskeluvuodella näyttäisi olevan merkitystä ammatillisen identiteetin kannalta.

H1: Siinä vaiheessa (opintojen alussa) se kuvaajan identiteetti oli täysin olematon, että oli kuitenkin kuvannut, mutta ei ollu mitään selkeää näkemystä mistään. Sitten koulussa se näkemys vähän niin kuin ajettiin päälle. Oppi aika nopeesti sen, mikä oli haluttu ammatillinen identiteetti .

Opiskeluaikana luodaan pohjaa oman ammatillisen identiteetin kehittymiselle. Oppilaitokset tavallaan ehdottavat uusille opiskelijoille identiteettipintoja, joihin opiskelijat voivat samastua. Koulutuksen kautta luodaan myös mielikuvia profession luonteesta. Alan oppilaitoksissa taidot valokuvaajina kehittyvät, opitaan omaan alaan liittyviä normeja ja tärkeimmät ammattieettiset periaatteet. Samalla tutustuminen tuleviin kollegoihin vahvistaa tunnetta ammattiryhmään

kuulumisesta. Näyttäisi kuitenkin siltä, että vaikka koulutus koetaan lähinnä vain ammatti-identiteettiä vahvistavaksi tekijäksi, voi työelämässä mahdollisesti syntyä ristiriitoja oppilaitoksissa opitun ja työelämän käytäntöjen välille.

H: Tuleeko sulle mieleen jotain tilanteita, joissa sun ammatti-identiteetti on saanut kolhuja?

H5: Välillä just opinnoissa, kun glorifioidaan ja tehdään tosi glamouria siitä valokuvaajan työstä, että kannustetaan tekemään hienoja ja merkityksellisiä reportaaseja ja sitä ja tätä ja tota. (...) Lopulta se kaikki on tosi ison työn takana, että sulle maksetaan siitä, että sä rupeet tekee jotain projektia. Kun fakta on se, että jollain pitäis elää. Siinä vaiheessa tulee semmoinen olo, että menkää tonne lehtiin paikan päälle ja katsokaa, millaista se meno on. Se on tosi kaukana tästä.

H5 pohtii koulutuksen aikana saamiaan neuvoja. Hän kokee alan realismin olevan jotakin muuta kuin opintojen aikana on annettu ymmärtää. Kun on omaksunut opiskeluaikana korkeat ihanteen voi ammatilliselle identiteetille olla kova paikka, kun H5:n kollegan mukaan “joutuu tekemään koiran hommaa”.

H5:n kommentin taustalla tuntuu olevan haastateltavien jo aiemmin kuvaileva merkityksellisiä reportaaseja tekevä ”vahva valokuvaaja”. Mielestäni koulutuksessa voitaisiinkin antaa enemmän tilaa erilaisille, vastakkaisillekin mielikuville valokuvaajan työstä.

Koulutus näyttäisi vaikuttavan ainakin siihen, että neljä viidestä haastateltavasta koki työkokemuksestaan huolimatta edelleen voimakasta sitoutumista opiskelijan kategoriaan (vrt. 6.3.3. Tilanteet). Opiskelijan jäsenyysskategoriaan kuulumisen voi mahdollisesti viedä vahvuutta valokuvaajan ammatti-identiteetistä, sillä sekä valokuvaaja että opiskelijat ovat yhteiskunnassamme vahvoja kategorioita. Tarkemmin kyse on siitä, jos emme kuulu opiskelijan kategoriaan, kuulumme lähes poikkeuksetta jonkin ammatin kategoriaan.

6.3.5 Työ vahvan ammatti-identiteetin edellytyksenä

H1: Silloin kun olin töissä, valokuvaajan identiteetti oli tosi vahva. Näin jälkikäteen se oli jotenkin ihanan naiivi vaihe. (...) Se oli aika herkkä identiteetti, kun sen sai niin helposti potkaistua alas.

Yllä H1 kuvaa ajatuksiaan omasta ammatti-identiteetistä. Hän pitää valokuvaajan töitä edellytyksenä omalle ammatti-identiteetilleen. Kun H1 ei saanut alan kesätöitä, hän koki valokuvaajan ammatti-identiteetin saavan kolauksen. Kommentti kuvaa alan töiden vaikutusta valokuvaajien ammatillisen identiteetin vakauteen. H5 jatkaa työn merkityksestä:

H5: Sekin vaikuttaa siihen, että ei koe itseään niin valokuvaajaks on se, että ei tiedä, että onko esimerkiksi ens vuonna mitään mahdollisuutta hakea töitä. Tai ylipäätään tulevaisuudessa, onko mahdollista saada töitä. Se vaikuttaa siihen, että tuntuu tyhmältä lyödä lukkoon, että olen valokuvaaja, jos en sitten työskentelekään valokuvaajana.

Tulkitsin aineiston perusteella, että oman alan työllä on tärkeä merkitys ammatillisen identiteetin rakentumiseen. Työn ei mielletä vain vahvistavan ammatti-identiteettiä, vaan oman alan työ tuntuu pikemminkin olevan ehdoton edellytys vahvalle ammatti-identiteetille. Valokuvaajan ammatillisen identiteetin yleisiksi kipupisteiksi useimmiten mainittiin juuri työn epävarmuus. Analyysin alussa käsittelin muuttuvaan työympäristöön liittyviä pelkoja ja tuntemuksia.

H: Minkälaiseksi sä näet sun ammatillisen identiteetin tulevaisuuden?

H5: Mä luulen, että se on tosi paljon kiinni siitä, että tuunko mä tekemään töitä alalla. Et jos mä en tuu tekemään töitä alalla, niin se identiteetti ei kehity tai sitä ei tule. Sitten taas jos tekis alalla töitä, niin se saattaisi vahvistua, mutta se vahvistuis ehkä vaan siinä tapauksessa, että se työnteko näyttäytyisi yhtään säännöllisempänä.

Kaksi haastateltavista toi esille väheneviin työmahdollisuuksiin liittyvän kuvaajien välisen kateuden ja kyräilyn. Haastateltavat pohtivat, miten säilyttää oma ammatti-identiteetti silloin, kun kollegat työllistyvät ja itse jää ilman työpaikkaa.

H: Mitä sä ajattelet, että ammatti-identiteetin kipupisteet on?

H2: No ainakin mulle se, että kun tää valokuvaajien työelämä on niin yksilöitynyttä niin, miten sä siinä sijoitat itses suhteessa muihin kuvaajiin ja työmahdollisuuksiin. Pystytkö sä olemaan niin, että sä annat muiden tehdä työnsä hyvin ja pystyt olemaan iloinen siitä, että sun kaverit ja työkaverin menestyy ja silti uskoo samalla omaan

tulevaisuuteen. Vai alatko peilata liikaa ja sit kadehtimaan ja katkeroitumaan tai sysää itseäsi alemmaksi.

H3: Vaikka olisi kuinka lahjakas tyyppi ja intohimoinen, niin mä luulen, että se saattaa romuttaa tosi paljon, jos jostain syystä tulee joku isompi pettymys, että ei saa jotain työpaikkaa, minkä joku toinen saa. Ja sä jäät jostain syystä rannalle. Siinä on varmaan aika vaikee rupee kokoamaan sitä pakettia, että hitsi, mikäs tässä mun hommassa on kumminkin hyvää.

Vaikka kaikki haastateltavat olivat tehneet freelance-töitä, osa heistä mielsi freelance-työskentelyn liian epävarmaksi, sellaiseksi, jossa myös ammatillisen identiteetin kehittyminen on epävakaata. Tämä voidaan ajatella kuitenkin myös persoonakysymykseksi. esimerkiksi H5 kuvaili itseään suoraan ei-yrittäjähenkiseksi ihmiseksi.

Erityisesti vastuuta vaativat, omaehtoiset ja yhteiskunnallisia “oikeita asioita” käsittelevät työtehtävät näyttävät puolestaan vahvistavan poikkeuksetta haastateltavien ammatti-identiteettiä. Tämänkaltaiset työtehtävät koettiin tärkeäksi etenkin työuran alkuvaiheessa. Yhteiskunnallisesti merkittäviksi koetut työt auttavat identifioitumaan voimakkaammin valokuvaajan ammattiin. Seuraavassa kommentissa H5 kuvailee yhteiskunnallisen työn merkitystä. Nyt H5:stä tuntuu, että hän tekee “*media-alan paskaduunia*”, johon hän ei halunnut samastua.

H5: Ehkä se olis eri asia, jos tekis jotain sellaista tosi yhteiskunnallista reportaasia, tai sen tyyppistä työtä, että kokisi, että työ on jollekin merkityksellistä ja, että se parantaa maailmaa ja sillä olisi joku muukin funktio, että sä saat kuukausipalkkaa. Se valokuvaajan identiteetti olis silloin jotenkin erilainen.

Pelkkä oman alan työ ei aina riitä ammatti-identiteetin vahvistumiseen: myös työympäristöllä on merkitystä. Seuraavassa H5 jatkaa ja kuvaa kaipuutaan toisenlaiseen toimituskulttuuriin. Esimerkikseen hän ottaa Helsingin Sanomat ja Aamulehden, jossa hän ajattelee suhtauduttavan eri tavoin valokuviiin kuin nykyisessä työpaikassa. Toisenlainen työympäristö voisi siis H5:n mukaan mahdollistaa uudella tavalla oman ammatillisen identiteetin vahvistumisen.

H5: Kun työskentelee nyt sellaisessa talossa, missä toimituskulttuuriin ei kuulu kuvien suunnittelu ja hyvin vähän puhetta valokuvasta, niin ehkä se syö sitä tunnetta,

että olis valokuvaaja. Sit jos olis töissä jossain lehdessä, et jos miettii vaikka jotain Aamulehteä tai Hesaria, niin mä luulen, että niissä on tosi erilainen toimituskulttuuri, niin jos oon jossain sen kaltaisessa töissä joskus tulevaisuudessa, niin sit mä varmaan mä luulen, että muodostuisi ja vahvistuisi erilainen identiteetti.

Iltapäivälehdessä työskentelevä valokuvaaja H5 mieltää Helsingin Sanomat ja Aamulehden erilaiseksi työpaikaksi kuin iltapäivälehdet. H5:n kommentti on kiinnostava esimerkki ei-personoidusta kategoriasta (Helsingin Sanomat), johon kuitenkin H5 näyttää liittävän henkilöitä kuvaavia piirteitä. Emanuel A. Schegloff (1972) laajensi Sacksin kategoria-analyysin käsitteistöä kiinnittämällä huomion ei-personoituihin kategorioihin. Niitä fyysisiä objekteja ja paikkoja, joihin liitämme kulttuurista tietoa kutsutaan ei-personoiduiksi kategorioiksi. Ei-personoituihin kategorioihin tavataan nimensä vastaisesti kuitenkin liittää juuri personoituja kategorioita (Roivainen 1995, 78–98; Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 59). Kuvaamme asioita usein hyvin yksiselitteisesti. Saatamme ajatella, että esimerkiksi, Helsingin Sanomissa työskentelee tietynlaisia valokuvaajia, joiden ammatillinen identiteetti on erilainen kuin vaikkapa iltapäivälehdissä työskentelevillä. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 58–59.) Tämä liittyy osaltaan opittuun kategoriasidonnaiseen ajatteluun.

Mikä merkitys kategorisoinnilla sitten on? Kategoriat kertovat jotakin siitä kulttuurista ja ajasta, joissa ne tulevat käyttöön; mitä pidämme normaalina, tavoiteltavana, poikkeavana tai arvokkaana (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 10). Kategorioiden käyttö järjestää sosiaalista todellisuuttamme, mutta kategorialuonnehdinnat voivat joskus olla kovin suppeita samaan kategoriaan kuuluville erilaisille toimijoille. Esimerkiksi käsitys vahvan valokuvaajan kategoriasta, joka työstää vain omaehtoisia projekteja ja tarkastelee asioita aina yhteiskunnallisesta näkökulmasta, voi aiheuttaa nuorissa valokuvaajissa paineita hyväksyä rajauksen ulkopuolelle jääviä työtehtäviä. Jos valokuvaajan identiteetti pääsee kehittymään vain merkittävän reportaasin myötä, voi ammatillisen identiteetin kasvuprosessi olla hidas.

6.3.6 Muut kuvaajat – vertailua ja tukea

H2: Pitää kyllä olla aktiivisesti yhteisöllinen, sen sijaan, että kadehtisi muita. Yleensä mitä lähempänä sä oot muita, sitä parempaa se tekee sun identiteetille. Sen sijaan, että lähtisi pyrkyriasenteella, niin mä luulen, että muilla lähellä oleminen auttaa.

Haastatteluaineistosta käy ilmi, että muilla valokuvaajilla ja valokuvaajien ammattikunnalla on osin ristiriitainen vaikutus suomalaisten nuorten valokuvaajien ammatillisen identiteetin rakentumiseen. Toisaalta kollegiaalisuus mielletään kyräilyä ja kateutta ehkäisevänä asiana, mutta vertaaminen kollegoihin voi osaltaan lisätä ammatillista epävarmuutta. Ammatti-identiteetillä on selkeä sosiaalinen ulottuvuus: se kasvaa palautteesta ja esikuvista.

H4: Yks kipupiste ammatilliselle identiteetille on tietysti se, että kuvaajia koulutetaan liikaa. Se ei palvele ketään. On semmosta hyvää kilpailua, sellasta, joka kannustaa ihmisiä kehittämään niiden omaa ilmaisua eteenpäin. Sitten jos se on niin, että on hirvee läjä kuvaajia, niin kyllähän se muuttaa sen niin, että siitä puuttuu sellainen kollegiaalisuus ja se semmoinen hyvä henki. Tulee helposti vähän sellaista kyräilyä, että kuka on kirjoittanut sopimuksen ja työmahdollisuudet jaetaan jonkun muun kuin osaamisen perusteella. Kyllä se harmittaa.

H4 kuvaa kommentissaan valokuvaajien työyhteisössä tapahtuneita muutoksia. Kuvaajien ylikoulutus ja ostaja- ja myyjäosapuolten väliset sopimusongelmat muuttavat H4:n mukaan ammattikunnan työyhteisön dynamiikkaa. H4:n mukaan ideaalitulanteessa valokuvaajat saisivat toimeksiantoja sen mukaan, kuka on mestari jollakin tietyllä valokuvauksen alalla. Kiristyvät freelancer-sopimukset vaikuttavat uudenlaisen kilpailuasetelman syntyyn, joka helposti voi aiheuttaa keskinäistä vertailua.

Kolme viidestä haasteltavasta näyttää rakentavan ainakin osittain omia ihanteitaan ammatillisesta identiteetistä suhteessa niihin muutamiin suomalaisiin valokuvaajiin, joita voidaan yksiselitteisesti pitää menestyvinä valokuvaajina Suomessa ja ulkomailla. Yleisesti haastatteluissa kävi ilmi, että omaehtoisia projekteja tekevien valokuvaajien ajateltiin lähes automaattisesti omaavan vahvan ammatti-identiteetin. Moni myönsi tietynlaisen vertailun liittyvän kuitenkin lähinnä nuoruuteen ja aikuiseksi kasvamiseen.

H5 erottaa seuraavassa kommentissa suoraan kaksi kuvaajatyyppeä; kuvatoimiston kuvaajan ja omilla projekteilla valokuvaajan uraa luoneen kuvajournalistin. Tässä H5 rakentaa erottelullaan sosiaalista järjestystä, jonka myötä jako kahteen erilaiseen kuvaajatyyppiin näyttäytyy luonnollisena. Tällainen valokuvaajien jaottelu synnyttää erilaisia tapoja erilaisten valokuvaajien kohtaamiseen.

H5: Mä luulen, että toi riippuu ihan siitä, että mitä työtä tekee. Jos menis kysymään tota vaikka joltain kuvatoimiston kuvaajalta ja sit vaikka Meeri Koutaniemeltä, niin mä luulen että se kuvatoimiston tyyppi sanoisi, että mä olen ammatiltani valokuvaaja, mutta mä olen tämmönen ja tämmönen ihminen. Sitten taas, että Meerin kohdalla se olis niin, että ne identiteetin puolet on eri tavalla yhtä, että se valokuvaajuus on jokapäiväistä arkea.

Aiemmin H5 on maininnut, että ihanteellinen tilanne olisi sellainen, jossa ammatillinen identiteetti ja valokuvaajan henkilökohtainen identiteetti olisivat kietoutuneet yhteen. Tässä yhden kuvajournalistin, Koutaniemen, voidaan ehkä ajatella edustavan ylipäätään H5:n mielikuvaa ideaalista ammatti-identiteetistä, jossa oman henkilökohtaisen minän ja ammatillisen minän arvot ja päämäärät ovat yhteydessä ja vuorovaikutuksessa toisiinsa.

Tämän kappaleen kohdalla pohdin erityisesti H5:n edellä mainitsemaa jaottelua kuvatoimiston kuvaajan ja Koutaniemen välillä. Voisiko myös kuvatoimiston kuvaajalla olla yhtä vahva ammatti-identiteetti kuin omaehtoisia projekteja tekevällä kuvaajalla? Jos vain ”minä olen ammattini” tyyppinen identiteetti kelpaa, en ihmettele, että niin monet nuoret valokuvaajat painivat epävarmuuden kanssa. Vaikka menestyjien näkyvä palkitseminen varmasti vahvistaakin alan yhteisyyden tunnetta, voi tiettyjen kuvaajien jalustalle nostaminen nakertaa aloittelevien valokuvaajien vielä haurasta ammatti-identiteettiä. Uskoakseni kaikkien etu on kuitenkin palkittujen kuvaajien kansallinen ja kansainvälinen näkyvyys, sillä sen voidaan ajatella lisäävän yleistä kiinnostusta alaa kohtaan. Parhaimmillaan menestyvistä kollegoista voisi saada voimaa oman ammatti-identiteetin rakentumiseen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa etsittiin vastausta kysymykseen, millainen on nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetti. Tutkimuksen keskiössä on koko ajan ollut kysymys ammatillisen identiteetin rakentumisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Ammatillisen identiteetin kypsyminen on yksi aikuiselämän tärkeimmistä kehitystehtävistä. Valokuvaajan ammatti-identiteetin muodostuminen on monitasoinen projekti, jossa erilaiset identiteetikategoriat tasapainoilevat, ja jossa ristiriitaisetkin identiteetit ovat mahdollisia. Aineiston perusteella nuoruuden näkökulmaan liittyvä vahvasti vielä tasapainoilu opiskelijan kategorian ja valokuvaajan ammattikategorian välillä.

Mielestäni haastateltavat olivat pohtineet ammatillista identiteettiään paljon ja identiteettineuvottelua käytiin myös haastattelutilanteessa. Kuvajaidentiteetti näyttäisi olevan niin herkkä ja henkilökohtainen, ettei siinä ole työelämän alkuvaiheessa juurikaan varaa säröille tai epäonnistumisen tunteille. Ammatti-identiteetti määrittyy jokaisessa vuorovaikutustilanteessa ja peilautuu muihin valokuvaajiin. Ammatti-identiteetistä käydään jatkuvaa neuvottelua ja vahvaksi valokuvaajaksi kasvaminen näyttäisi edellyttävän tietoista identiteetin rakennusprosessia, jossa asetetaan tavoitteita, tutkitaan henkilökohtaisia ihanteita ja tunnistetaan oman tekemisen rajoja. Tutkimushaastatteluista voin lukea vahvan ammatti-identiteetin olevan yhtä kuin vahva omanarvontunto.

Monet haastatellut kuvailivat kokeneensa tai yhä kokevansa epävarmuutta ammatillisesta identiteetistään. Tämä voisi johtua esimerkiksi vahvan valokuvaajan kategoriasta, joka voi näyttäytyä jopa pelottavana alalle tuleville. Näyttäisi kuitenkin siltä, että epävarmuus helpottaa työkokemuksen myötä. Alan sisältä tuleva palaute, koulutus ja positiivinen kokemus tulevaisuudesta tukevat ammatillisen identiteetin kehittymistä. Haastateltavat pitivät ihanteellisena tilannetta, jossa ammatti-identiteetti ja oma persoona kietoutuvat toisiinsa arkisessa todellisuudessa. Ammatti-identiteetin vahvuutta ja selkeyttä pidettiin yleisemmin tavoiteltavana kuin sen joustavuutta. Vain yksi haastateltavista (H5) korosti ammatti-identiteetin joustavuuden merkitystä. Siten näyttäisi, että postmodernin subjektin liukuva ja jatkuvasti uusiutuva (Hall, 1999, 19) identiteetti ei haastateltavien mielestä ole tavoiteltava ammatillisen identiteetin näkökulmasta.

Jotkut haastateltavat kokivat oman persoonan ja asenteen vaikuttavan paljon ammatti-identiteettiin. Seuraavassa H2 kiteyttää mielestäni kiehtovalla tavalla jotakin ammatti-identiteetin

ja oman henkilökohtaisen identiteetin suhteesta. Positiivinen tilanne on silloin, jos ylipäättään kokee pystyvänsä elämässään sellaisiin tavoitteisiin, joita itselleen on asettanut, ja toisaalta ymmärtää oman osaamisen rajallisuuden.

H2: Se, että sut hyväksytään ylipäättään elämässä liittyy sun työelämän identiteettiin. Et jos mä oon mä ja yritän kuvata niin kuin mä pystyn, ja tehdä työni niin hyvin kuin pystyn ja pitää itsestäni hyvää huolta, niin kyllä se sit menee hyvin. Ne yllättävät täysstoppitilanteet, että ei sais vaikka töitä, niin ne on niitä loukkuja, mitä sitten sen matkan varrella pelkään.

Aineistosta on mahdollista lukea jotakin myös ihanteista: valokuvaamisen omaehtoisuus ja yksilöllisyys mielletään tavoiteltaviksi. Tämä liittyy kenties ylipäättään luovien alojen ammattilaisiin ja haluan tuoda itseään esiin persoonallisella tavalla. Ihanteiden taustalla voi ajatella olevan pyrkimystä pysyä etäällä kaupallisuuden logiikalla pyörivistä medianmarkkinoista, joissa omaehtoisuudelle ei juuri ole sijaa. Myös yksilökeskeinen kulttuuri vaikuttaa yksilöllisen ja vahvan identiteetin korostumiseen.

Haastateltavat kuvailivat nuorten suomalaisten valokuvaajien ammatti-identiteettiä muun muassa yksilölliseksi, ei-jämähänneeksi ja globaaliksi. Valokuvaajien ammatti-identiteetti liukuu mielestäni hieman kohti taiteilijaidentiteettiä. H5 tiivistää: *Se ammatti-identiteetti liittyy ehkä enemmän nykypäivänä siihen, että halutaan muuttaa maailmaa, olla merkityksellisiä ja olla vapaita ja tehdä kaunista jälkeä.* H2 jatkaa: *Se (identiteetti) on aika yksilöitynyt, että jokainen pyrkii rakentamaan omaa tarinaa ja omaa uraa itsensä ja osaamisen ympärille.*

Haastateltavien puheessa oli vahvasti läsnä taiteilijaidentiteetin ja journalistin identiteetin välinen dynamiikka. Haastateltavat liittivät valokuvaajaan luonnollisen näkemisen kyvyn, luovuuden ja itsenäisyyden. Valokuvaajan ammattiin liittyy H3:n mukaan jopa mystiikkaa. Voisikin sanoa, että kuvajournalistin ammatti-identiteetti eroaa suhteessa muihin journalismin alan identiteetteihin, sillä valokuvaaja operoi aina osittain myös taiteen kentällä. Valokuvaajan identiteetti tuntuu aukeavan sekä journalismin että taiteen suuntaan. Tämä voisi osaltaan selittää sitä, miksi nuoren valokuvaajan ammatti-identiteettiin liittyy niin paljon jännitteitä ja ristiriitoja. Valokuvaajan ammatillisessa identiteetissä näyttäisi olevan jokin erityinen vaatimus luovuudesta ja sitoutuneisuudesta.

Nuorten valokuvaajien asettuminen osaksi työyhteisöä ei ole aina helppoa, sillä omaa ammatti-identiteettiä tarkastellaan usein suhteessa muihin valokuvaajiin. Siispä nuorten valokuvaajien ammatti-identiteettiin vaikuttaa palaute – etenkin, jos se tulee alan sisältä. Kollegat voivat toimia paitsi ammatillista kasvua tukevina henkilöinä myös vertailun kohteina. Osa haastateltavista asetti omia ammatillisia ihanteitaan suhteessa kaikkein menestyneimpiin suomalaisiin nuoriin valokuvaajiin. Vertailu toimi yhtäältä kannustimena tehdä yhä enemmän ja paremmin töitä, mutta toisaalta kollegoihin vertaaminen aiheutti tunteita omasta riittämättömyydestä.

Kaikkein voimakkaimmin identiteetin vakaalle rakentumiselle asettaa haasteita työmarkkinoiden epävarmuus, sillä työ koettiin kaikkein tärkeimmäksi ammatillisen identiteetin rakentumiseen vaikuttavaksi tekijäksi. Siten työllisyysnäköymien epävarmuus aiheuttaa ammatillisen identiteetin rakentumiseen erityisiä jännitteitä.

Yhtä lukuun ottamatta, haastateltavat tunnistivat tilanteen, jossa esittäytyminen valokuvaajaksi on kiusallista ja vaikeaa. Yhden haastateltavan mukaan juuri ammatillinen epävarmuus yhdistääkin nuoria valokuvaajia. Käsitykseni on, että ajatus siitä, että kuka tahansa voi olla valokuvaaja, saattaa vaikeuttaa ammattiylpeyden rakentumista. Nuoren valokuvaajan ammatillisen identiteetin rakentumiseen näyttäisi vaikuttavan ainakin mielikuvat professiosta, eli millaisina toimijoina muut näkevät valokuvaajat. Tämä näkyy erityisesti kuvaajien kertomuksissa siitä, miten heistä tuli valokuvaajia. Tarinoiden taustalla on luettavissa ristiriitoja. Valokuvaaja on ”cool ammatti” (H1), mutta valokuvaajaksi ei kuitenkaan tähdätä tietoisesti, vaan valokuvaajaksi päädytään ”vahingossa” (H5) tai ”sattumalta” (H1), kuten aiemmin mainitsin.

Analyysin alussa esittelin miten minusta tuli valokuvaaja -juonitiivistelmät (katso edellä, s. 30). Palaan vielä näihin tiivistelmiin ja esittelen aineiston pohjalta syntyneen tulkintani identiteettityypeistä. Tulkitsin erilaisia identiteettityyppisiä sen mukaan, mihin haastateltavat tuntuivat pohjaavan kaikkein voimakkaimmin oman ammatillisen identiteetin rakentumista. Identiteettityypit tulkitsin aineiston pohjalta seuraavanlaisiksi: pettymyksestä kasvava identiteetti (H1), palautteesta kasvava identiteetti (H2), optimismista ja yritteliäisyydestä kasvava identiteetti (H3), omaehtoisuudesta kasvava identiteetti (H4) ja ristiriidasta kasvava identiteetti (H5).

Kaikkien haastateltavien kohdalla ammatti-identiteettiin näyttäisi liittyvän sosiaalinen aspekti: ammatti-identiteetti rakentuu usein palautteen kautta ja suhteessa muihin. Identiteettityyppien taustalla vaikuttaa myös haastateltavien yleinen elämänasenne. Viisi haastateltavaa ei sinänsä ole

edustava joukko suomalaisista nuorista valokuvaajista. Siispä heidän vastauksiaan identiteetin rakentumisesta ei tule lukea yleisenä valokuvaajan ammatillisen identiteetin kehityskaarena. Mainitsemani identiteettityypit saattaisivat tulla vahvemmin esiin, jos haastateltavia olisi ollut useampia. Kenties kiinnostavampaa on kuitenkin pohtia, millaista puhetta he tuottivat omasta ammatti-identiteetistään ja mihin kategorioihin he asettuivat. Kyse on siitä, miten he luovat järjestystä arkiseen todellisuuteen.

8 LOPUKSI

Identiteetistä on vaikea saada otetta. Jokainen valokuvaaja on monenlainen, eikä omaa ammatillista identiteettiä voi kahlita paikalleen ulkopuolisen tarkasteltavaksi. Identiteettipohdinnat voivat kuitenkin parhaimmillaan toimia ammatillisen kasvun peleinä. Väistämättä myös tutkijan identiteetti kasvaa tutkimushaastattelujen myötä.

Tutkimukseni problemaattisuus liittyy kysymykseen, voiko haastattelijaa koskaan perusteellisesti tutkia toisen ihmisen ajatusmaailmaa. Tutkija on aina itse osa sitä sosiaalista järjestystä, mitä hän tutkii. Tämä avaa samalla myös mahdollisuuden ymmärtää tutkittavaa aihetta syvällisemmin. Etnometodologisesta näkökulmasta on huomioitava, että myös haastattelijaa osallistuu haastateltavan tarinan rakentamiseen. Haastattelijan ja tutkimushaastateltavan roolit ovat melko vakiintuneita. Haastateltava voi myös kokea paineita vastata kysymyksiin tietyllä tavalla. Lisäksi arkielämän tietoon liittyy aina jotakin sellaista, jota haastattelutilanteessa ei haluta nostaa esiin. Kategorioihin on suhtauduttava kriittisesti: en voi tutkijana päättää etukäteen, mitä valokuvaajan kategoria merkitsee. Olennaista on se, miten valitut kategoriat nousevat haastattelussa esiin ja mihin kategorioita käytetään.

Teemahaastattelujen tekeminen oli tähän tutkimukseen hyvin soveltuva, joskin saadun materiaalin vuoksi suuritöinen aineistokeruumetodi. Jo koehaastattelua tehdessäni, koin haastattelurungon kysymykset ja teemat sopiviksi. Onnistuneet haastattelut takasivatkin minulle monipuolisen ja vivahteikkaan aineiston, jonka myötä sain vastauksia tutkimuskysymyksiin. Narratiivinen tutkimusote oli tässä identiteettejä käsittelevässä tutkimuksessa luonteva valinta. Aineiston runsaus vaikeutti hieman teorian ja haastattelumateriaalin vuoropuhelua, vaikka olinkin valmistautunut tähän perehtymällä huolellisesti identiteettiä käsittelevään kirjallisuuteen.

Tutkimus lisäsi ymmärrystäni ammatti-identiteettiin liittyvistä jäsennyksistä, vaikkakin tätä voidaan pitää vasta alustavana tarkasteluna valokuvaajien ammatti-identiteettien rakentumisesta. Huomasin, että valokuvaajan ammatti-identiteetti voi olla äärimmäisen herkkä. Samoilla henkilöillä oli kuitenkin hyvin selkeä ajatus siitä, millainen on vahva valokuvaaja. Tätä voisikin tarkastella lähemmin. Mistä syntyy vahvan valokuvaajan identiteettikategoria ja millaisissa tilanteissa kategoria tulee esiin? Mahdollisessa jatkotutkimuksessa kategoria-analyysi tuntuisi sopivalta analyysimenetelmältä. Siten voitaisiin selvittää esimerkiksi vahvan valokuvaajan kategoriaan liitettävää normatiivisuutta, eli sitä, millaisia ominaisuuksia vahvalle valokuvaajalle

hyväksytään. Tämän purkaminen kertoisi aikamme ihanteista ja arvostuksista. Myös valokuvaajan työn avautuminen yhtäaikaaisesti taiteeseen ja journalismiin voisi avata mielenkiintoisia näkymiä valokuvaajan ammatilliseen identiteettiin. Mitä erityisyyttä ammatilliseen identiteettiin tuo operoiminen taiteen kentällä journalistin ohjein? Entä miksi kuvajournalistin töitä voi katsella taidegalleriassa?

Nyt omien opintojeni loppuvaiheessa, kynnyksellä kohti säännöllisempää työelämää, nuoren valokuvaajan ammatti-identiteetin pohtiminen on tuntunut itsestään selvältä. Haastatteluja tehdessäni yllätyin, miten herkkä ja henkilökohtainen nuoren ammattilaisen työidentiteetti voikaan olla. Yllätyin myös haastateltavien avoimuudesta ja rohkeudesta puhua oman ammatillisen identiteetin kipupisteistä.

Uskoakseni positiiviset kokemukset voivat olennaisesti vahvistaa nuoren aikuisen identiteettiä. Erilaisissa oppilaitoksissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota identiteettiprosessin vaiheisiin. Ammatillista kasvuprosessia on mahdollista tukea ja vahvoja valokuvaajia voidaan kasvattaa. Esimerkiksi rakentavan palautteen antamiseen voitaisiin kiinnittää enemmän huomiota.

On sanottu, että ennen identiteetti rakentui perinteiden vakaalle kalliolle, kun nykyään sitä tehdään kertomusten pehmeälle hiekalle (Heikkinen & Huttunen, 2003, 173). Ammatillisessa identiteetissä on koko ajan liikkuvia puolia ja muuttuvia painotuksia. Joku voisi kysyä, mitä merkitystä identiteettipohdinnalla sitten on. Teeman pulmallisuus on nähdäkseni identiteettien jatkuvassa liikkeessä ja uusiutuvassa luonteessa, mutta vain ymmärtämällä toisen identiteettiin liittyviä merkityksiä ja latauksia, voimme hahmottaa omia merkityksenantojamme. Väitän, että ammatti-identiteetin avaaminen on ammatillista voimaantumista. Identiteettipohdinta on oman itsensä kohtaamista, tavoitteena ymmärtää kokonaisuutta, jossa meitä yhdistää halu kuulua johonkin ja pyrkimys erottautua jostakin.

LÄHTEET

Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti (1996): Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.): Kulttuurintutkimus. Johdanto. Jyväskylä: Gummerus. 32–49.

Aro, Laura (1996): Minä kylässä. Identiteetikertomus haastattelututkimuksen folkloreina. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Alkuteos *The Social Construction of Reality* (1966). Helsinki: Gaudeamus.

Bruner, Jerome (1987): Life as Narrative. *Social Research*, 54. 11–32.

Butler, Judith (2006): Hankala sukupuoli. Suomentaneet Pulkkinen, Tuija & Rossi, Leena-Maija. Alkuteos *Gender Trouble. Feminism, and the Subversion of Identity* (1990). Tampere: Gaudeamus. 2. painos.

Erikson, Erik H. (1968): *Identity: Youth and Crisis*. Lontoo: W.W. Norton & Company.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001): Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola & Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja (2006): Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Onnismaa, Jussi (toim.): *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja*. Vantaa: Kansanvalistusseura. 26–49.

Fadjukoff, Päivi (2009): Identiteetti persoonallisuuden kokoavana rakenteena. Teoksessa Metsäpelto, Riitta-Leena & Feldt, Taru (toim.): *Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet*. Juva: PS-Kustannus. 179–193.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Hall, Stuart (1999): *Identiteetti*. Suomentaneet Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha. Tampere: Vastapaino.

Hatch, J.Amos & Wisniewski, Richard (1995): *Life history and narrative: questions, issues, and exemplary works*. Teoksessa Hatch, J.Amos & Wisniewski, Richard (toim.): *Life history and narrative*. Lontoo: Falmer. 113–135.

Heikkinen, Hannu L.T. (2003): *Miten minusta tuli minä?* Teoksessa Heikkinen, Hannu L.T. & Syrjälä, Leena (toim.): *Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta*. 3. P. ainos. Helsinki: Kansanvalistusseura. 106–115.

Heikkinen, Hannu L.T. (2003): *Narratiivisuus – ei yksi vaan monta tarinaa*. Teoksessa Heikkinen, Hannu L.T. & Syrjälä, Leena (toim.): *Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta*. 3. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura. 184–197.

Heikkinen, Hannu L.T. & Huttunen, Rauno (2003): *Tulla siksi mitä olen?* Teoksessa Heikkinen, Hannu L.T. & Syrjälä, Leena (toim.): *Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta*. 3. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura. 163–183.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1995): *Teemahaastattelu*. 7. painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Hänninen, Salme (2006): *Voimaantumisen kehitysohjelma persoonallisen ja ammatillisen identiteetin tukijana*. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Onnismaa, Jussi (toim.): *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja*. Vantaa: Kansanvalistusseura. 191–217.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012): *Kategoria-analyysin juuret*. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino. 17–44.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012): Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino. 45–88.

Juhila, Kirsi (2012): Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino. 131–174.

Juhila, Kirsi (2012): Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino. 175–225.

Julkunen, Raija (2008): Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.

Kolari, Erja (2009): Toimittajasta tuottajaksi. Sanomalehden toimitustyö muutoksessa. Teoksessa Väliwerroinen, Esa (toim.): Journalismi murroksessa. Helsinki: Gaudeamus. 150–167.

Kroger, Jane (2004): Identity in Adolecence. The balance between self and other. 3. painos. Lontoo: Routledge.

Laulainen, Sanna (2005): Organisaatiot ja identiteetti. Teoksessa Kuusela, Pekka (toim.): Sosiologia – Muuttuvan maailman koordinaatit. Kuopio: Unipress. 85–102.

Lehtonen, Mikko (1999): Saatteeksi. Teoksessa Hall, Stuart: Identiteetti. Suomentaneet Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha. Tampere: Vastapaino. 6–8.

McAdams, D.P. (1993): The Stories We Live By: Personal Myths and the Making of the Self. New York: William Morrow.

Palomäki, Nelli (2013): Muotokuvan epämuikavuudesta. Opinnäytetyö. Median laitos. Helsinki: Aalto Yliopisto.

Roivainen, Irene (1995): Kun ongelmalla on osoite. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto. 78–98.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010): Haastattelun vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 9–38.

Ruusuvuori, Johanna (2001): Harvey Sacks. Arkielämän metodit ja keskusteluanalyysi. Teoksessa Hänninen Vilma, Partanen Jukka & Ylijoki Oili-Helena (toim.): Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino. 383–405.

Saastamoinen, Mikko (2005): Postmoderni, riskiyhteiskunta ja globalisaatio yhteiskunnallisina keskusteluina. Teoksessa Kuusela, Pekka (toim.): Sosiologia – Muuttuvan maailman koordinaatit. Kuopio: Unipress. 103–131.

Sacks, Harvey (1972): On the Analysability of Stories by Children. Teoksessa Coulter, Jeff (toim.): Ethnomethodological Sociology. Aldershot: Edward Elgar Publishing Company. 254–270.

Sacks, Harvey (1992): Lectures on Conversations. Jefferson, Gail (toim.). Oxford: Basil Blackwell.

Suoninen, Eero (2012): Identiteettien rakentuminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino. 89–130.

Suoninen, Eero (2009): Harold Garfinkel: Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Hänninen Vilma, Partanen Jukka & Ylijoki Oili-Helena (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino. 365–382.

Syrjälä, Leena (2001): Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola & Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus. 203–217.

Tolska, Timo (2002): Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitelmä. Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitoksen tutkimuksia 178. Helsingin yliopisto.

Verkkolähteet

Lehtonen, Mikko (1994): Kulttuurin tutkimus modernin kritiikkinä. *Niin & Näin*, 1/94, 12–19.
Verkossa osoitteessa: <http://netn.fi/sites/netn.fi/files/netn941-03.pdf> (viitattu 20.05.2014).

LIITE 1

Haastattelun teemoja

1. TAUSTA (ikä, koulutus, työkokemus)

2. ELÄMÄNTARINA

- Miten sinusta tuli valokuvaaja?

3. IDENTITEETTI

- Mitä on valokuvaajan ammatti-identiteetti?

- Mitä asioita sinulle tulee mieleen valokuvaajan ammatista?

- Miten kuvailisit (yleisesti) valokuvaajien ammatti-identiteettiä? Millainen ammatillinen identiteetti nuorilla valokuvaajilla ajattelet olevan?

- Milloin oma ammatillinen identiteetti on saanut vahvistusta? Entä kolhuja? Mitkä ovat ammatti-identiteetin kipupisteet?

- Milloin identiteettisi on joutunut pakon edestä muotoutumaan uudelleen?

- Millainen on sinusta ihanteellinen valokuvaajan ammatillinen identiteetti?

- Mitä merkitystä on hyvällä ammatillisella identiteetillä?

4. TILANTEET

- Minkälaisissa tilanteissa tai toiminnassa tulee esiin, että olet valokuvaaja ammatiltasi?

- Kerrotko mielelläsi olevasi valokuvaaja?

- Koetko, että sinun on joskus joissain tilanteissa esittävä valokuvaajaa?

- Millaisissa tilanteissa määrityt valokuvaajaksi?

- Millaiseksi näet ammatillisen identiteettisi tulevaisuuden?